

TEODORO LEPNERIO APYBRAIŽOS „PRŪSŲ LIETUVIS“ CITATOS SIMONO DAUKANTO VEIKALE „BŪDAS SENOVĖS LIETUVIŲ, KALNĖNŲ IR ŽEMAIČIŲ“

Roma Bončkutė | Klaipėdos universiteto Baltų filologijos katedra
Salomėjos Nėries g. 5, LT-92227, Klaipėda, Lietuva
Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto
Tekstologijos skyrius
Antakalnio g. 6, LT-10308, Vilnius, Lietuva
El. paštas romabonckute@gmail.com

Straipsnyje analizuojamos Teodoro Lepnerio (Theodorus Lepner, 1633–1691) etnografinės apybraižos „Der Preufche Littauer“ (1744; „Prūsų lietuvis“) citatos ir nuorodos Simono Daukanto veikale „BUDA Senovės–Lėtuvių Kalnienų ir Žemajtių“ („Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“). Tiriama S. Daukanto pažinties su „Prūsų lietuviu“ tekstu raida. Aptariamas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute saugomas S. Daukanto rankraštis „Marguminai“ ir jame esančios T. Lepnerio knygos citatos, t. y. citatų išrašų istorija, datavimas, turinys. Nagrinėjamas istoriko darbo su šaltiniais pobūdis. Straipsnyje analizuojama 31 nuoroda, citavimo ypatumai ir citatų turinys. Manoma, kad S. Daukantas, turėdamas remtis veikalu, kur Prūsijos kunigaikštystės lietuvis pavaizduotas kaip marginalios mažumos atstovas, keistas sarkazmo vertas objektas, a priori pasirinko faktų reinterpretacijos kelią. Iš subjekto pozicijos ėmėsis aprašyti lietuvių būdą, praeitį, S. Daukantas atliko šaltinio istorinį revizionizmą. T. Lepnerio teksto revizionizmas lėmė citavimo pobūdį: vyrauja parafrazės, laisvas autoriaus minčių persakymas, šaltinio duomenų koreliacijos ir priežastingumo keitimas. Išvadose apibendrinamos S. Daukanto veikale esančios sąsajos su T. Lepnerio tekstu. Nustatyta, kad S. Daukantas gana tiksliai pakartoja šaltinio tekstą ir pateikia tikslių nuorodą 17 kartų. 8 kartus istorikas

*nurodo klaidingai: nei turinio, nei puslapių požiūriu nėra atitikimo.
6 nuorodų turinys yra imtas iš šaltinio, bet netiksliai pateikti skyrių ir
puslapių numeriai.*

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *Simonas Daukantas, Teodoras Lepneris, Martinas Ludwigas Rhessa, citata, nuoroda, tekstas, intertekstas, lietuvių kultūros istorija, Prūsijos kunigaikštystė, istoriografija, istorinis revizionizmas.*

IVADAS

Simono Daukanto (1793–1864) veikale „BUDA Senowęs–Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū išzraszę [...] Jokyb’s Łaukys“¹ (toliau – „Būdas“) yra gausu ir įvairių Prūsijos kunigaikštystės kunigo Teodoro Lepnerio (Theodorus Lepner, 1633–1691) etnografinio pobūdžio apybraižos „Der Preufche Littauer“² („Prūsų lietuvis“; toliau – PL) intertekstualumo raiškos elementų.

T. Lepneris savo darbe lietuvių valstiečius ne kartą vertino nepalankiai, bet gyrė jų ištvermę, darbštumą, sumanumą, išmonę, meistriškumą, jautrumą, išvalgumą, net gabumą mokslams ir muzikai, o ypač pagarbiai atsiliepė apie savo kolegas, išsilavinusius Prūsijos kunigaikštystės lietuvių kunigus, plunksnos darbininkus ir jų darbus³. Jis parodė savo ypatingą susidomėjimą sena lietuvių kalba, kurią pavadina *mūsų lietuvių kalba*⁴, ir pastebėjo, kad ji, pavyzdžiui, *paranki jausmams nusakyti ir tuo net pralenkia kai kurias kitas kalbas*⁵; *gerai tinka gražiai ir manieringai poezijai ir eiliavimo menui*⁶. T. Lepneris PL parodo pavyzdį, kad bendruomenę sudarančių mažumų skirtumai turi vertės ir ne visi jie naikintini. Šį T. Lepnerio jautrumą vietovės ir papročių unikalumui, įvairovės problematikai perėmė ir S. Daukantas.

S. Daukantą, kaip ir kitus lietuvių praeities tyrėjus, PL tekstas patraukė dėl gausios etnografinės medžiagos, pateiktų lietuviškų žodžių, posakių, patarlių, mįslių ir kt. T. Lepneris rašė apie Prūsijos kunigaikštystės lietuvius, tačiau galima pastebėti, kad S. Daukantas, cituodamas šaltinį, neakcentavo, jog vienas ar kitas dalykas buvo būdingas Prūsijos lietuviams. Jis T. Lepnerio aprašytus lietuvius laikė *savaisiais*. PL etninė ir kalbinė medžiaga mūsų istorikui buvo dar vienas dviejų Lietuvų bendruomenių artumo ir glaudžių saitų praeityje bei būtinybės bendravimą atnaujinti įrodymas. S. Daukantas anksčiau už kitus Didžiosios Lietuvos kultūrininkus siekė akumuliuoti Prūsijos lietuvių palikimą. Todėl koreguotina Zitos Medišauskienės mintis, kad Adomas Jucevičius pirmasis (1846) *Prūsų Lietuvą įtraukia ne tik į lietuvių tautos teritoriją, bet ir laiko Lietuvos dalimi*⁷.

T. Lepneris, kaip rodo pirmojo leidimo 1744 m. knygos dedikacija kurfiurstienei Sofijai Šarlotei, kaip liuteronų kunigas pirmiausia rūpinosi tolesniu sėk-

mingu nukariautų lietuvių integravimu į Prūsijos kunigaikštystę, kurioje didelė dalis gyventojų, o ir pačių valdovų, nebuvo vietinės kilmės. Kaip ir dabar, anuomet žmonių mobilumas vertė tirti naujai besiklostančius, sparčiai dėl migracijos kintančius krašto bendruomenės ryšius. Sociokultūrinė margos bendruomenės situacija vertė ieškoti sąlyčio taškų ir įprasminti įvairovę. Panašūs uždaviniai kilo ir S. Daukantui. Anot Zenono Ivinskio, *Būdas yra ne gryna mokslinė studija, bet labiau didaktinis tautiškai-patriotinio auklėjimo ir doros vadovėlis dabarčiai ir ateičiai, negu pagal istorijos versmes atgaminimas praeities*⁸.

Abi šiame straipsnyje aptariamos knygos dėl intertekstualumo labai artimos postmodernizmo diskursui. Antai „Būdo“ autorius remiasi ir kronikų, ir savojo laikmečio autoriais, pabrėždamas ne autorystę, o teksto turinį. Jis tekstą kūrė laisvai pasitelkdamas ir perdirdamas pirmtakų medžiagą, dažnai derindamas ją su gyvenamo laikotarpio publicistika, tautosakine medžiaga ir savo atsiminimais. S. Daukantas, po ranka neturėdamas iš lietuvių pozicijos ir lietuviškai parašytų istorinių tekstų, buvo priverstas remtis istorikais, kuriems etninis lietuvis dažniausiai buvo marginalios mažumos, keistas, satyros vertas objektas. Todėl, iš subjekto pozicijos ėmęsis aprašyti lietuvių būdą, praeitį, šis autorius atliko pirmtakų tekstų istorinį revizionizmą. Siekdamas sukurti lietuviškąjį tapatumą, modernios lietuvių bendruomenės pagrindą, pirmasis pabandė reinterpretuoti šaltinių autorių pateiktą įvykių, faktų priežastingumą ir vertybinę orientaciją. Neretai stokodamas abstraktesnės leksikos, terminijos, meniniais vaizdais kompensavo sunkiai išreiškiamas mintis. Todėl „Būdo“ tekste sunkiai

1 [DAUKANTAS, Simonas]. *Buda Senowes Lėtuwiū Kalnienū ir Zāmajtiū išzraszė [...] Jokyb's Laukys*. Petropilie: Spaudinie pas C. Hintze, 1845. 256 p. Prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/recordText/LNB/C1B0003125794/S.Daukantas_Buda_Senowes_Letuwiu_Kalnienu_ir_Zamajtiu.pdf?exId=316918&seqNr=1>.

2 [LEPNER, Theodoras]. *Der Preusche Littauer oder Vorstellung der Namens = Herleitung, Kind = Tauffen, Hochzeit, Leibes = und Gemueths = Befchaffenheit, Kleidung, Wohnung, Nahrung und Acker = Bau, Speife und Tranck, Sprachen, Gottes = Dienst, Begraebnisse und andere dergleichen Sachen der Littauer in Preuffen kuerslich zusammen getragen von Theodoro Lepner, Erften Pfarrer der Deutchen und Littauifchen Gemeine Gottes in Budwehten. Im Jahr nach des werthen Heylandes Geburt 1690. Danzig, bey Joh. Heinrich Ruedi-*

gern, 1744. 152 S. Prieiga per internetą: <<http://elibrary.mab.lt/handle/1/310>>.

3 LEPNERIS, Teodoras. *Prūsų lietuvis*. Parengė Vilija Gerulaitienė. Vilnius: LII, 2011, p. 174, 202, 207, 208, 215–219.

4 Ten pat, p. 200–202.

5 Ten pat, p. 203.

6 Ten pat, p. 208.

7 MEDIŠAUSKIENĖ, Zita. Lietuvos vaizdiniai XIX a. pirmojoje pusėje. Iš *Lietuvos erdvinės sampratos ilgaime XIX šimtetyje*. Straipsnių rinkinys. Sudarytojas Darius Staliūnas. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015, p. 101.

8 IVINSKIS, Zenonas. Ikišioliniai lietuvių kultūros istorijos tyrinėjimai. Bibliografiškai-kritiška apžvalga. *Aidai*: mėnesinis kultūros žurnalas, 1960, nr. 1(126), p. 23.

brėžiama riba tarp moksliškumo ir liaudiškumo / masiškumo. Tad abiem anksčiau minėtais požiūriais šiame straipsnyje aptariamos knygos aktualios ir šiandien. Be to, kol kas neturime S. Daukanto „Būdo“ kritinio leidimo, kurį rengiant PL šaltinio ištekliaus tyrimo medžiaga galėtų tapti teksto komentarų dalimi.

T. Lepnerio įtaką S. Daukanto „Būdui“ bene daugiausia yra tyręs Kazys Grigas⁹. K. Grigas pastebėjo, kad S. Daukantas, rašydamas „Būdą“, *turėjo po ranka iš T. Lepnerio „Prūsijos lietuvio“ nusirašytą patarlių pluoštelį ir su nuorodomis į T. Lepnerį kelis tekstus citavo*¹⁰. K. Grigas neabejoja, kad S. Daukantas rėmėsi 1744 m. leidimu. Jis rašo: *Savo tematika ir atskirais lietuvių kultūros vertinimo kriterijais „Būdas“ artimas T. Lepnerio „Prūsijos lietuviui“, paskelbtam šimtmečiu anksčiau už „Būdą“ (1744), o parašytam dar pusšimčiu metų prieš tai*¹¹. Tačiau S. Daukantas „Būde“ rašo: *Dar wens rasztiinikas raszidamas ape Letuwiū budą metuse 1792 sako Lėtuweį par wīs mił arklus, ir retaj teregiesi Lėtuwi piesti ejtąnti, nesgi i baudziawą, bażniczę, móge, dwarzę, sosiedū ar prietelū ląnkyti artij ar tolij wissadōs jis jotas kėlau. b)*, o išnašoje nurodo: *Lepner*¹². Kyla klausimas, ar galėjo S. Daukantui būti prieinamas mums nežinomas 1792 m. rankraštis ar leidimas.

K. Grigas pastebėjo, kad S. Daukantas nepasitikėjo įvairių kitataučių raštininkų paliktais senovės lietuvių gyvenimo ir papročių aprašymais ir patarė skaitytojams iš kronikų ir panašių šaltinių imtos medžiagos patvirtinimo ieškoti liaudies kalboje, papročiuose¹³. Augustinas Janulaitis dar 1913 metais pateikė šaltiniais paremtą S. Daukanto biografiją ir gana kritiškai įvertino ją kaip istoriką: *Daukantas kaipo istorikas prisiartino prie T. Narbuto, atsiliko nuo Lelevelio, Daniłowicz'iaus, Jaroševičiaus ir M. Valančiaus. Nemoka kritiškai žiūrėti į savo tautos praeitį. Tiki akiai ir šventai, ką gero pasakys viena ar kita kronika, o jeigu ką bloga ar netinkama pasako, atmeta*¹⁴. Toks S. Daukanto požiūris į šaltinius leistų spėti, kad ir T. Lepnerio tekstu jis rėmėsi išsiklausydamas į savo vidinį cenzorių.

2011 m. Vilijai Gerulaitienei ištyrus PL spausdintus ir rankraščio tekstus, išvertus tekstą ir leidimą parengus¹⁵, susiklostė puikios sąlygos tirti Prūsijos kunigaikštystės autoriaus etnografinės apybraižos poveikį „Būdui“.

Šio straipsnio objektas – S. Daukanto „Būdo“ 31 nuoroda į PL tekstą. Atsižvelgiant į ankstesnius „Būdo“ ir jo šaltinių tyrimų rezultatus ir iškilusius klausimus, šiame straipsnyje formuluojamas tikslas – ištirti „Būdo“ PL šaltinio citavimo pobūdį. Tikslui pasiekti išsikeliami šie uždaviniai: 1) nustatyti PL kaip šaltinio ištekliaus svarbą S. Daukanto lietuvių kultūros istorijos tyrimui; 2) eksponuoti citavimą kaip S. Daukanto tyrimo metodą ir 3) aptarti jo patikimumą. Tekstų analizei pasitelkiami šie metodai: lyginamoji analizė; tekstologija; intertekstualumo prieigos.

Šiame straipsnyje cituojami tekstai iš PL 1744 m. leidinio. Lietuviški citatų vertimai pateikiami V. Gerulaitienės, sulyginus vokiškuosius 1744 m. ir 2011 m. leidinių tekstus.

„PRŪSŲ LIETUVIS“ – SIMONO DAUKANTO DARBŲ ŠALTINIS

Vytautas Jurgutis mano, kad T. Lepnerio PL pirmasis 1744 m. leidimas Lietuvos skaitytoją pasiekė XIX a. trečiajame–ketvirtajame dešimtmetyje¹⁶. V. Jurgutis, remdamasis Vaclovo Biržiškos tyrimu, teigia, kad šios knygos XIX a. pradžioje Vilniaus universiteto biblioteka neturėjo ir S. Daukantai apie T. Lepnerio knygą papasakojo Jurgis Plateris, kuris su ja susipažino mokslinės 1830–1831 m. išvykos į Karaliaučiaus universitetą metu¹⁷. Tačiau XIX a. Lietuvos šviesuoliai, susirūpinę lietuvių kultūra, apie PL sužinojo ir su kai kuriomis citatomis susipažino dar apie 1818 m., kai juos, tikėtina, per Vilniaus universiteto profesorių Ignatą Žegotą Onacevičių (*Ignac Żegota Onacewicz*, 1780–1845) pasiekė Kristijono Donelaičio „Metų“ leidimas: „Das Jahr in vier Gesängen“, parengtas Martino Ludwigo Rhesos¹⁸. Šio leidinio rengėjo pastabose („Anmerkungen“) keletą kartų nurodomas informacijos šaltinis PL¹⁹. M. L. Rhesa pirmosios

9 GRIGAS, Kazys. *Simonas Daukantas – lietuvių tautosakos rinkėjas ir leidėjas*. Filologijos mokslų kandidato laipsnio disertacija. Disertacija paruošta Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Mokslinis vadovas – Lietuvos TSR MA akademikas prof. J. Žiugžda. Vilnius, 1958. 260 p.; GRIGAS K[azys]. Beletristinio ir mokslinio stiliaus pradai Daukanto „Būde“. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. Vilnius, 1993, t. 5, p. 133–141.

10 GRIGAS K[azys]. Beletristinio ir mokslinio stiliaus pradai Daukanto „Būde“, p. 136.

11 Ten pat, p. 134.

12 *Būdas*, p. 187. Tekstas bendrine kalba: DAUKANTAS, Simonas. Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių. Simonas Daukantas, *Raštai*. T. 1. Sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė Vytautas Merkys, tekstą paruošė Birutė Vanagienė, (ser. Lituanistinė biblioteka, 17). Vilnius: Vaga, 1976, p. 401–654.

13 GRIGAS, Kazys. *Simonas Daukantas – lietuvių tautosakos rinkėjas ir leidėjas*, p. 221.

14 JANULAITIS, Augustinas. *Simanas Daukantas: jo gyvenimas, darbai ir vargai (1793–1864)*. Vilnius: Martyno Kuktos spaustuvė, 1913, p. 30.

15 LEPNERIS, Teodoras. *Prūsų lietuvis*. Parengė Vilija Gerulaitienė. Vilnius: LII, 2011. 257 p.

16 JURGUTIS, Vytautas. Sena korektūros klaida. *Tarp knygų*, 1991, nr. 7, p. 22.

17 Ten pat.

18 BONČKUTĖ, Roma. Kristijono Donelaičio įtaka Simono Daukanto kalbai. *Knygotyra*, 2015, t. 64, p. 224.

19 RHESA, [Martin, Ludwig]. Anmerkungen [...]. *Das Jahr in vier Gefängen*, ein Ländliches Epos aus dem Litthauifchen des Chrifian Donaleitis, genannt Donalitiutis, in gleichem Versmaaß ins Deutsche übertragen von D. L. J. Rhesa, Prof. d. Theol., Königsberg 1818, gedruckt in der Königl. Hartungfchen Hofbuchdruckerei, S. 135–162.

giesmės („Anmerkungen zum ersten Gefange“) 7-ojoje²⁰ ir 23-iojoje²¹ pastabose bei antrosios giesmės („Anmerkungen zum zweyten Gefange“) 6-ojoje²², 7-ojoje²³, 10-ojoje²⁴, 13-ojoje²⁵ pastabose cituoja (dažniausiai labai laisvai), kartais atpasakoja PL. Nėra abejonės, kad pastabose pateiktas T. Lepnerio veikalo pavadinimas „Der Preufche Littauer“ turėjo sudominti visus, kurie rinko medžiagą Lietuvos istorijai. „Das Jahr in vier Gesängen“ skaitė Vilniaus universiteto studentai: S. Daukantas, Kajetonas Nezabitauskis (1800–1876), J. Plateris (1810–1836), Simonas Stanevičius (1799–1848). Jų darbuose randame K. Donelaičio paminėjimų, iš „Metų“ perimtų žodžių, realių ir kt. Todėl V. Jurgučio mintis, kad J. Plateris kartu su S. Stanevičiumi, rinkdami medžiagą Karaliaučiaus universitete, *aptiko* T. Lepnerio darbą, patikslintina – ne *aptiko*, o jau žinojo, kad tokia knyga yra, ir jos savo mokslinės išvykos metu galėjo sąmoningai ieškoti. Domas Kaunas, ištyręs J. Platerio „Materiały do historyi literatury języka litewskiego“ („Leidinių lietuvių kalba istorijos medžiaga“), mano, kad rankraštis rašytas 1831–1833 m.²⁶ J. Plateris PL savo rankraštyje įvertino itin griežtai: *Lietuvių liaudies būdo ir papročių aprašymuose dvelkia neapykanta ir panieka tai liaudžiai. Nors autorius toje liaudyje gyvena, moka jos kalbą ir pažįsta papročius, nors yra evangelikų liuteronų tikėjimo kunigas, bet savo plunksną mirko kryžiuočių tulžyje, atspindėdamas vokišką egoizmą.*²⁷

S. Daukantui PL buvo „Būdo“ prototekstas. Tačiau S. Daukantas „Būdo“ tekste T. Lepnerio pavardės nepamini, savo ignoravimu tarsi netiesiogiai pritardamas J. Platerio požiūriui, kad pirmtakas savo veikale niekino lietuvius ir *plunksną mirko kryžiuočių tulžyje*. Tiesa, S. Daukantas „Būdo“ tekste tris kartus netiesiogiai kreipiasi į šaltinį ir autorių. Vieną kartą jis trumpai nurodo T. Lepnerio gyvenimo laikotarpį (*kajpogi rasztinikas gywenęs gałon septiniolektajo qmžiaus sako* [...] ²⁸), bet nuorodos nepateikia nei tekste, nei puslapio apačioje; kitą kartą pamini, kad jam žinomas PL 1792 metų leidimas²⁹, o trečiąjį kartą apibūdina autoriaus nusiteikimą lietuvių atžvilgiu: *Kits Wokytiū rasztinikas metusi 1680 gywenós rugodams qnt Lijtuwui, iog nieko neperk nu Wokytiū*³⁰. Galbūt S. Daukantas, idėmiau išsiskaitęs PL, pamatė, kad T. Lepneris lietuvius ne tik peikia, bet ir giria, neretai apibūdina žodžiais *mūsų lietuviai*, todėl jis PL autoriaus ironijos lietuvių atžvilgiu taip griežtai kaip J. Plateris neapibūdino, o jo darbu, kaip minėta, daug rėmėsi. S. Daukantas PL perskaitė, kai jau buvo gyvenęs Rygoje, gana vokiškoje aplinkoje, ir galbūt objektyviau negu J. Plateris galėjo lyginti lietuvių ir vokiečių skirtumus bei įvertinti tam tikrus pastarųjų pranašumus. Be to, J. Platerio ir S. Daukanto socialinis statusas PL autoriaus nuostatų įvertinimui taip pat galėjo turėti įtakos.

S. Daukanto veikaluose pasireiškęs istorinis nacionalizmas sietinas su orientacija į skaitytoją, kuriam autorius norėjo parodyti, kad senovės lietuviai turėjo savo istoriją, savo tradiciją, kurią būtina atgaivinti. Kita vertus, jis šaltinių paminėtu požiūriu skirstyti ir negalėjo, nes tuo metu nebuvo nė vienos iš lietuvių tautos pozicijos parašytos istorijos. Galima pastebėti, kad trečiajame XIX a. dešimtmetyje S. Daukantas labiau skaitė ir citavo vokiečių, ne lenkų autorius, o Zenonas Ivinskis šią nuostatą laikė kenksminga jo istoriniams darbams³¹. Jis stipriai buvo paveiktas Johanno Gottfriedo Herderio (1744–1803) ir Johannes Voigto (1786–1863) darbų ir idėjų; vertė³² vokiečių pedagogo Joachimo Heinricho Campe'ės (1746–1818) „Robinson der Jüngere“ (1779/80; „Robinsonas jaunesnysis“), skaitė XIX a. vokiečių lingvistų ir kitų sričių tyrinėjimus. XVIII–XIX a. vokiečių mąstytojų laisvės ieškojimas, nekviečiantis jos siekti revoliucijos būdu, bet raginantis keisti savąjį Aš, S. Daukantui buvo suprantamas ir priimtinas. S. Daukantas, iš Apšvietos vokiečių mąstytojų perėmęs žmonijos progreso idėją, mėgino ją derinti su vokiečių romantikų patriotizmo samprata. Taikaus sambūvio idėjos laikydamasis, jis ir T. Lepnerio tekste esančią lietuvių kritiką ignoravo arba citavo netiesiogiai, perfrazuodamas pirmtako mintis. S. Daukantas, sekdamas patriotizmo diegimo idėją, kaip ir T. Lepneris, pabrėžia mažumų skirtumų įvairovę, bet, norėdamas lietuvius apsaugoti nuo tapatumui pražūtingos įtakos, ragina su kitais mainytis tik tuo, kas neribos laisvės ir neišjudins lietuviškumo pamatų.

Sunku tiksliai nustatyti, kada S. Daukantas perskaitė visą T. Lepnerio knygą, bet nėra abejonės, kad vėliau už J. Platerį. K. Grigas nustatė, kad iš T. Lepnerio paimtas patarles ir priežodžius jis išspausdino 1842 m. knygelėje „Abeciela lijtuvii-kalnienų ir žiamajtių kalbos“, ir priėjo prie išvados, kad visi panaudoti tekstų pluoštai S. Daukanto buvo nusirašyti ne vėliau kaip 1842 m.³³

20 Ten pat, S. 136.

21 Ten pat, S. 139.

22 Ten pat, S. 143.

23 Ten pat.

24 Ten pat, S. 144–145.

25 Ten pat, S. 146.

26 KAUNAS, Domas. *Bibliotheca Georgii Comites de Plater. Jurgio Platerio biblioteka – Lietuvos knygos kultūros ir mokslo paminklas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 85.

27 Ten pat, p. 84.

28 *Būdas*, p. 109–110.

29 *Būdas*, p. 187.

30 *Būdas*, p. 227.

31 IVINSKIS, Zenonas. Ikišioliniai lietuvių kultūros istorijos tyrinėjimai, p. 23.

32 [DAUKANTAS, Simonas]. *Rubīnatio Peluzės Giwenimas išzgölditas išz Teutonū kalbōs i Zāmajtiū pagal 12-to is-pauđimo Ioach. Heinr. Campe*. [–1833–1834. Pateikimo cenzūrai metai 1846]. 397 p. Rankraštis. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštnas (toliau – LLTI BR), F. 1–SD–24.

33 GRIGAS, Kazys. *Simonas Daukantas – lietuvių tautosakos rinkėjas ir leidėjas*, p. 166.

Atrodo, S. Daukantas savo T. Lepnerio egzemplioriaus nebuvo išsigijęs. Jo paties surašytame savosios bibliotekos knygų kataloge „Te tytuły ksiąg“ nei 1744 m., nei 1848 m.³⁴ leidimo nėra³⁵. S. Daukanto vadinamajame rankraštyje „Marguminai“ išrašai iš T. Lepnerio yra rašyti popieriuje be pagaminimo datos ir vandens ženklų (p. [158]). Tačiau lankas, kuriame yra išrašai (p. 157, [158] ir 163, [164]), yra įrištas greta lankų, kuriuose išpausta 1837 m. pagaminimo data (p. 151, [152], 153, [154] ir p. 155, [156], 165, [166])³⁶.

S. Daukantas PL anksčiau už J. Platerį neskaitė ir tai patvirtina veikalo „Istorija Žemaitiška“ nuorodos³⁷ (toliau – IŽ). IŽ T. Lepnerį jis percituoja iš M. L. Rhesos pastabų. S. Daukantas, apsigyvenęs Rygoje, toliau rašė Lietuvos istoriją ir užbaigęs, 1831–1834 m.³⁸ perrašė į švarraštį, kuris vėliau kitų rankraščio skaitytojų buvo pavadintas „ISTORYJE ZEMAYTYSZKA“. Šiame rankraštyje vieną kartą pacituojamas T. Lepneris ir nurodyta: *Lepner der Preus. Lithauer* S. 64³⁹. Peržiūrėjus S. Daukanto IŽ naudotų šaltinių nuorodas, matyti, kad nemažai pasikartoja nuorodų į M. L. Rhesos pastabas leidinyje „Das Jahr in vier Gesängen“⁴⁰. Patikrinus S. Daukanto IŽ citatą su nuoroda į T. Lepnerio veikalo 64 puslapį, darytina išvada, kad jis šį autorių pacitavo ir nurodė remdamasis M. L. Rhesos 7-ąja pastaba pirmajai giesmei, kurioje rašoma [čia ir toliau paryškinta mano – R. B.]:

„Sohlengebinde nur traegt“ B.126 Die aeltefte Fußbekleidung **des Littauischen Volkes** **ist die Wyžà**, eine aus Lindenhaft geflochtene Sohle, die mit Baendern an den Fuß befestigt wird. Lepner macht davon in seiner Schrift. Der Preußische Litthauer, S. 64. folgende Beschreibung: „Die Füëße bewikkeln die Litthauer beyderlen Gefchlechts mit Tuechern von Leinwand. Ihre Schuhe find von geriffenen Rinden der Lindenbaeume. Diefen Baft wissen fie=artig wie Koerbe zusammenzuflechten, auch mit fchmalen Baendern auf ihre mit Tuechern dicht umwundenen Fueße unter dem Schenkel zu befestigen, daß fie gar wohl halten, bequem zu gehen find, auch vor Froft und Unflat wohl bewahren. Die Berfertigung solcher Sohlen verftehet jeder Litthauer, ja auch die jungen Knaben. Die Weiber aber legen sich nicht darauf, es sey denn, daß fie aus Noth und Mangel ein Paar flechten.“⁴¹

S. Daukantas IŽ iš M. L. Rhesos 7-osios pastabos pirmajai giesmei paėmė informaciją apie lietuvių apavą: *Austies daugiaus wizomis, ne naginiemis* [...] ⁴². Daugiau IŽ nuorodų į T. Lepnerio darbą nėra, bet dar cituojamos M. L. Rhesos pastabos (pvz., *Rehza Donel. Anmer. zum I Gesan: N. 8. 22. 23. 24. zum 2 Gesang N 8 und 22*⁴³), iš kurių 23-iojoje yra nuoroda į PL⁴⁴. Galima pastebėti, kad S. Daukantas „Būde“, kurio nemaža teksto dalis buvo paimta iš IŽ VI–XI skyrių, toje

vietoje, kur kalbama apie senovės lietuvių apavą ir paminimos vyžos, nuorodos į T. Lepnerį jau nenurodė:

Kożnós wiriszkas [...] wyżinomis ar kojynomis apsiawęs, girrie ar dirwo brusdę; nesgi i karę tiktaj traukdam's ar wijszieti jodam's sôpagus te ąnsimowę: kajpogi szenden dar sakoma yra, wyżinas ir sopagus pragywen. (p. 39)

Wissi Lįtuweļ Kalnienaj ir Zamajtej beļ Padaugawej paprastaj piļkas sermiegas diewaj, piļės gaši ar kijmī niekokiō kittō drabužiō apsidariusiū neregiesi, kajp tiktaj piļkō sermiegō, wissi austos wyżinomis ar kojynomis. (p. 75)

Jau anksčiau, tiriant Alberto Kojalavičiaus-Vijūko veikalo „Historia Litua-na“ citatas S. Daukanto darbuose, pastebėta, kad jis savo veikalų tekstų naujose redakcijose rečiau žymėjo pirmuose variantuose buvusias šaltinių nuorodas. Matyt, kai jis, redaguodamas tekstus, juos papildydavo nauja informacija ir pirmtakų citatas išplėsdavo, tai naująją redakcijos tekstą suvokdavo kaip savąją⁴⁵ arba tiesiog nuorodą iš ankstesnio rankraščio perkelti paminėdavo.

Tai, kad IŽ S. Daukantas citavo T. Lepnerį iš M. L. Rhesos pastabų, leidžia daryti išvadą, kad prieš 1834 m. S. Daukantas PL dar nebuvo skaitęs. S. Daukantas, apsigyvenęs Rygoje (1823/1825), intensyviai pildė istorijos žinias iš knygų, kurios jam buvo nežinomos ar neprieinamos Vilniuje. IŽ lietuvių kultūros, etnografinio pobūdžio žinių pateikta palyginti nedaug. Veikale IŽ senovės lietuvių kultūra yra aprašyta, kaip minėta, VI–XI skyriuose, kurie tapo

34 [LEPNER, Theodor]. *Der Preusche Littauer* von Theodor Lepner. [...] Tilfit, Verlag von W. Sommerfeld, 1848. [XVI], 127 p. Atšvietas. Klaipėdos universiteto bibliotekos Retų spaudinių sektorius. 39(474.5) Le-269.

35 [DAUKANTAS, Simonas]. *Tę tytuļy ksiąg w tym Rejestrze spisanych znajdujące bez krzyżyków są darowane Panom Dowkontom Mitkajckim Pana Andrzeja Dowkonta synom w roku 1852 gim przezemnie Szymona Dowkonta*. [1952?]. 66 lap. Rankraštis. LLTI BR, F. 1–SD–33.

36 [DAUKANTAS, Simonas]. *Marguminai* (įvairių išrašų ir pastabų įvairiomis kalbomis rinkinys). [1825–1842?]. 257 p. Rankraštis. LLTI BR, F. 1–SD–27.

37 [DAUKANTAS, Simonas]. *ISTORYJE ZEMAYTYSZKA*. [1831–1834]. 551 lap. Rank-

raštis. LLTI BR, F. 1–SD–2.

38 SUBAČIUS, Giedrius. *Simono Daukanto Rygos ortografija (1827–1834)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018, p. 367.

39 IŽ lap. 25v.

40 RHESA, [Martin, Ludwig]. Anmerkungen, S. 135–162.

41 Ten pat, S. 136.

42 IŽ lap. 39.

43 IŽ lap. 27v.

44 RHESA, [Martin, Ludwig]. Anmerkungen, S. 149–150.

45 BONČKUTĖ, Roma. Alberto Vijūko-Kojalavičiaus veikalo *Historia Litwana* recepcija Simono Daukanto darbe *Istorija Žemaitiška*. Iš *Senoji Lietuvos literatūra. Albertas Vijūkas-Kojalavičius iš 400 metų perspektyvos*, 2009, t. 27, p. 369.

naujo veikalo „Būdas“ atraminiu tekstu, papildytu naujais autoriais, ypač T. Lepnerio PL.

Galima pastebėti, kad IŽ, aptariant lietuvių kultūrą, daug remtasi Johanno Voigto „Geschichte Preußens“⁴⁶ („Prūsijos istorija“). J. Voigtas „Prūsijos istorijoje“ remiasi ir T. Lepnerio knyga⁴⁷. Bet S. Daukantas iš J. Voigto darbe esančių PL citatų iš 1744 m. leidinio p. 35, 41, 44 nė vienos IŽ nepercitavo. Tačiau pastebėta, kad ne vienas senesnis tekstas IŽ ir „Būde“ buvo paimtas iš J. Voigto darbo. J. Voigtas pirmojo „Prūsijos istorijos“ tomo nuorodose daugiau negu 40 kartų pateikia Mato Pretorijaus rankraštį „Prūsijos įdomybės“ (Matthäus Prätorius (~1635–~1704), „Deliciae Prussicae“). S. Daukantas šį rankraštį percitavo IŽ ir „Būde“. Todėl koreguotina K. Grigo ir Zenono Ivinskio mintis, kad kažkokiu būdu istorikas „Prūsijos įdomybės“ galėjo skaityti. K. Grigas rašo:

Dar artimesnis galėjo jam būti M. Pretorijaus dvitomis veikalas apie Mažosios Lietuvos lietuvius, pavadintas „Prūsijos įdomybėmis“. Tačiau sutrumpinta šio kūrinio redakcija buvo paskelbta tik po Daukanto mirties (1877), o rankraštis, Daukanto laikais gulėjęs Karaliaučiaus archyve, buvo jam sunkiai prieinamas. Vis dėlto Daukantas buvo su juo bent kiek susipažinęs, ir keliais atvejais „Būde“ juo rėmėsi. Tai lyg ir patvirtintų A. Janulaičio spėjimą, kad Karaliaučiuje Daukanto lankytasi ir gal kiek padirbėta tenyksiame archyve. Tačiau, jei taip ir buvo, Pretorijaus rankraštis, matyt, Daukanto turėta rankose trumpai, o gal kai kas iš jo žinota tik per koki tarpininką.⁴⁸

Zenonas Ivinskis, taip pat pasitikėdamas S. Daukanto nuorodomis, suklydo sakydamas, kad jam buvo prieinama Pretorijaus „*Preussische Schaubuehne*“⁴⁹. Galima pateikti pavyzdžių, iš kurių matyti, kad S. Daukantas M. Pretorijų citavo „iš antrų rankų“. Štai Karaliaučiaus istorikas J. Voigtas, pacitavęs M. Pretorijų, nurodo: *Praetorius in [logennanten] Schaubuehne B. XVI, Cap. 4. § 5–7*⁵⁰. S. Daukanto IŽ randame: *Praetorius in S. Schaubühne B. XVI, Cap. 4. § 5–7*⁵¹. Matyti, kad S. Daukantas J. Voigto sutrumpinimo *[logennanten]* galėjo nesuprasti.

„Būde“ S. Daukantas minėtos M. Pretorijaus citatos iš IŽ neperkėlė. Jis „Būde“ iš vokiečių istoriko percitavo kitą M. Pretorijaus teksto vietą ir nurodė: *Hartknoch, p. 163; Pretorius Schaubine, p. 347* (p. 95). J. Voigto knygoje randame: *Hartknoch a[m] a[n]gegebenen Ort. S. 163. Praetorius Schaub. S. 347*⁵². Galima tik pastebėti, kad S. Daukantui buvo prieinama M. Pretorijaus išleista knyga „Gotų pasaulis“ („*Orbis Gothicus*“, 1688–1689), kurią, pavyzdžiui, nurodo „Būde“: 4.) *Matth. Praetorius. Orbis Gothicus Liber 1. cap. VI. § 8*..... (p. 10).

Kitoje „Būdo“ vietoje vėl cituojama ir dedamos dvi nuorodos a), b):

Wijnog galieię jis pats jōs išizadieti ir tou kartō tiktaj, kad norieię po sawęs ąmžiną minawonę ir garbę swietį palykti, beje: pats sawi Dijwams aukaudamas; tokēmī atsiejīmī palipęs ąnt szwentą małką pirmō sógraudino pamokslō kónegus ir swietą sóssirinkusi, kad nelautumes sekti budo ir istatimū sawo tautos o paskou sawi tenaj lijpę sódeginti dieł numaldimo Dijwū rustybęs ir dieł patwirtinimo tō, kou buo swietou sakęs; a) Skelbama yra rasztusi, iog daugybę Kuriejū-Kurieu tokiō pragómō pabengusi sawą gywenimą. Saka buk jū buwī nu Brutenio łajko lig paskoujo Kuriejū Kuriejo 51. b). (p. 123)

„Būdo“ teksto puslapio apačioje nurodyta: a) *Lucas David B. I. S. 76. 85.* b) *Pretorius Schaubühne B. V. c. 12. § 26.* Palyginus su J. Voigto „Prūsijos istorijos“ tekstu, matyti, kad p. 605 rašoma apie senovės prūsų kunigų susideginimą, apie Bruteni ir nuorodoje – *Die Feier der Verbrennung erzählt Lucas David B. I. S. 76. 85. Simon Grunau Tr. III. c. 1. Praetorius Schaubuehne B. IV. c. 12. § 26.* S. Daukantas neperrašė nuorodos apie Simono Grunau veikalą ir suklystama vietoj M. Pretorijaus veikalo IV išspausdinus V tomą.

Mėginant svarstyti klausimą, kada S. Daukantas galėjo perskaityti visą T. Lepnerio knygą, prisimintinas I. Onacevičius, kuris 1836 m. persikėlė gyventi į Peterburgą. Jis, kaip žinome, palaikė ryšius su Karaliaučiaus mokslininkais, o ir pats šiame universitete 1827 m. rinko medžiagą. Galbūt profesorius savo bibliotekoje turėjo šią knygą ir skolino S. Daukantui. Nes, kaip minėta, S. Daukanto užrašuose išsirašytos patarlės, įrištos tarp lankų, kurių popieriaus pagaminimo metai yra 1837. Gali būti, kad S. Daukantas T. Lepnerio PL skaitė ~1936/37 m. Atrodo, 1836 m. mirus J. Plateriui, galimam istoriko veikalų leidybos mecenatui, S. Daukantas, jei ir planavo IŽ išspausdinti, tos vilties neteko, ir T. Lepnerio etnografinė apybraiža galėjo padiktuoti sumanymą parengti gerokai mažesnės apimties darbą apie senovės lietuvių kultūrą, kuriam išleisti reikėtų ir mažesnių lėšų.

S. Daukantas „Būde“ rėmėsi ir kitais apie lietuvių kultūrą rašiusiais autoriais, tačiau T. Lepnerio istorinė apybraiža jam rodė kryptį, žadino mintį ir

46 VOIGT, Johannes. *Geschichte Preußens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*. Band 1. Königsberg, 1827. 723 S. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=N9ItAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.

47 Ten pat, S. 555–556, 560.

48 GRIGAS, K[azys]. Beletristinio ir mokslinio stiliaus pradaį Daukanto „Būde“, p. 134.

49 IVINSKIS, Zenonas. Simanas Daukantas ir jo palikimas Lietuvos istorijos srityje. *Aidai: mėnesinis kultūros žurnalas*, 1964, nr. 9, p. 392.

50 VOIGT, Johannes. *Geschichte Preußens*, S. 689. 51 IŽ lap. 42.

atmintį, priminė ir siūlė naujų lietuviškų žodžių, patarlių, posakių, mįslių. Kaip pastebėjo K. Grigas, *patarlių ir priežodžių rinkiniai yra padėję S. Daukantui prisiminti ir išspausdinti jo paties žinomus atitinkamus variantus*⁵³, o lietuvių gyvenimo aprašymas buvo tinkamas pavyzdys, kaip išplėsti IŽ VI–XI skyrius. PL jam padėjo prisiminti ne tik kalbinius, bet ir pamirštus materialiosios kultūros dalykus, ir buvo įkvėpimo šaltinis, kūrybinės energijos rezonanso vieta ir kontekstas (angl. *cotext*)⁵⁴.

Trumpai apibendrinant, ką šiame skyriuje pavyko nustatyti, pasakytina, kad netiesiogiai su tekstu S. Daukantas susipažino apie 1818 m., kai rinko medžiagą ir rašė savo pirmąją istorijos variantą „Darbay senuju Lituwuiu yr Zemaycziu“ (1822–1825)⁵⁵ bei skaitė M. L. Rhesos pastabas knygoje „Das Jahr in vier Gefängen“. Iš šių pastabų S. Daukantas T. Lepnerį percitavo IŽ (1831–1834). T. Lepnerio PL fragmentų S. Daukantas rado viename iš svarbiausių savo šaltinių J. Voigto „Prūsijos istorija“ ir tai galėjo sustiprinti jo susidomėjimą šiuo šaltiniu. S. Daukantas, remdamasis J. Voigto knyga, perėmė informaciją ir iš jos nurodė ne vieną senesnę istorijos šaltinį, iš jų ir M. Pretorijaus „Prūsijos įdomybės“. Vadinasi, S. Daukantas apie šį darbą žinojo iš „antrų rankų“, todėl tai ne tik liudija, kad šio teksto jis ištiesai nebuvo skaitęs, bet iškelia mintį, kad taip galėjo būti percituojami ir kiti, ypač senesni, šaltiniai. Tai siek tiek keičia ankstesnę nuomonę apie jo išsamias istoriografijos žinias⁵⁶ ir, siekiant vieną ar kitą teiginį patvirtinti, būtina tokio pobūdžio tyrimus tęsti.

S. Daukanto įvairių išrašų rankraštyje „Marguminai“ esančios iš PL teksto išsirašytos citatos leidžia spėti, kad istorikas šį šaltinį galėjo skaityti apie 1836/37 m.

PL CITATŲ POBŪDIS „BŪDE“

Kaip sakyta, S. Daukantas „Būde“ 31 kartą nurodo, kad remiasi T. Lepnerio knyga, tačiau nė karto tekste nepamini autoriaus pavardės ir nežymi šaltinio teksto kabutėmis ar tipografiškai kitu šriftu, nors ir kabutes, ir kitą šriftą šioje knygoje vartojo. S. Daukantui, kaip ir daugeliui kitų to meto autorių, apskritai nebuvo būdinga konkretaus šaltinio autorių minėti sintaksinėje sakinio struktūroje. Galėtume sakyti, kad tokios garbės „Būde“ buvo sulaukę nedaugelis autorių. Tačiau, kaip sakyta, čia yra puslapių, kuriuose tipografiškai kitu šriftu spausdinami cituojami žodžiai, neretai kabutėmis nurodomas svetimas tekstas, ypač lietuvių patarlės [*sic!*]. Galima teigti, kad S. Daukantas „Būde“ tiesiogiai PL necitavo nė karto, jei citata laikytume kabutėmis įformintą mo-

nologinio tipo autorinę kalbą, kurią sudaro kieno nors kito atskiri žodžiai, mintys, kito asmens sukurtas tekstas ištraukia su nurodymu tos svetimos kalbos autoriumi⁵⁷. S. Daukantas vengė dažnai kabutėmis žymėti svetimą tekstą, nes tuomet jį būtų reikėję perteikti kuo artimiau originalui, o toks kito teksto autentiškumo išlaikymas suardytų jo autorinį pasakojimą⁵⁸. S. Daukantas, siekdamas visų teksto lygmenų vientisumo, kaip pastebėjo ir K. Grigas, perimdamas iš PL redagavo net lietuviškai užrašytas patarles.

S. Daukantas PL dažniausiai citavo netiesiogiai – laisvai perfrazavo, perpasakojo, neretai pasikliaudamas atmintimi ar sąmoningai iškreipdamas turinį. „Būde“ PL dažnai netiesiogiai pacituojamas atskirais fragmentais iš eilės keliuose sakiniuose, po paskutinio pateikiant nuorodą mažosiomis raidėmis su skliausteliu: a), b), c), d). S. Daukantas galbūt ir pats jausdamas, kad svetimo teksto užgriebė daugiau, kartais nurodo apibendrintai, pavyzdžiui: *Lepner VIII. s. XI.*; *Lepner in lib. cit.*; *Lepner*. Neretai S. Daukantas nurodo porą puslapių, pavyzdžiui: a) *Teod. Lepner. VI. s. 49. 51*; a) *Lepner. VII. s. 62. 63*; *Lepner IX p. 50. 51*.

S. Daukantas „Būde“ pirmą kartą pacitavęs PL nurodo ir veikalo pavadinimą: *Lepner Preusch Littauer VIII. s. 71. (p. 19)*. Toliau pavadinimas neberašomas, dažniausiai nurodomas autorius, knygos skyrius ir puslapis: *Lepner VIII. f 73*; *Teod. Lepner XI. s. 105*; *Idem, XI, S. 105*. Tiek pirmojoje, tiek kitose nuorodose nėra veikalo leidimo vietos ir metų (išskyrus, kaip sakytą, tekste paminėtus 1792 leidimo metus).

Jis ir rankraštyje „Marguminai“ du kartus nurodo T. Lepnerio knygą: prie patarlių išrašų ir persirašytos Vilhelmo Martiniuso dedikacijos, tačiau nė karto nepažymi leidimo metų. „Marguminuose“ vienoje vietoje įrašyta: *zlepnera Theodora Lepner, /Der Preusche Littauer/ przyslowia R. XI. pag 116*, o toliau surašytos 12 patarlių ir mįslių, pvz.:

52 VOIGT, Johannes. *Geschichte Preußens*, S. 584.

53 GRIGAS, Kazys. *Simonas Daukantas – lietuvių tautosakos rinkėjas ir leidėjas*, p. 170.

54 ECO, Umberto. *The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts*. Bloomington: Indiana University Press, 1984, p. 141. Prieiga per internetą: <<https://www.scribd.com/doc/48058153/Umberto-Eco-The-Role-of-the-Reader#scribd%20%2018-19>>.

55 [DAUKANTAS, Simonas]. *Darbay senųjų Lituwiiu yr Zemaycziau*. 1822. 885 p. Rankraštis, vadinamasis Jurgio Platerio nuorašas. VUB RS,

F. 1–D104.

56 Plg. PIVORAS, Saulius. „Vargo pelė“: Lietuvos nacionalinės istoriografijos pradininkas Simonas Daukantas. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. *Simonas Daukantas*, 1993, t. 5, p. 81.

57 LABUTIS, Vitas. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Trečias pataisytas leidimas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002, d. 2, p. 359.

58 Plg. MELNIKOVA, Irina. *Intertekstualumas: teorija ir praktika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, p. 42.

„Marguminai“	PL
Džiwas dawę dąrys, džiwas dous ir dounas, Džiwow daugiaus rup, kaip mums, Džiwas dawę gįjdra, Džiwas dous ir Litaus Džiwas netór pakaiiaus, wissados rupinas ape mus, džina ir nakti, ir kadda pabusem isaj išzgįrst musų dek dóssawimus ir malda. Poules i kłaną, sausós nekelsi Ne só wīinó kįrtio medį nukerti, Kóme szou łak cze ir ło Minnetinus zodzius ne kalbiek Ožklówóses kełmą kerta Ont akiųziurieie sweikatos passikłausi Dar tolij braszka. Bepigu só plaukutó pesztįsi, ir só iszmintingó kalbiete (p. 158)	Diewas dawę dantis, Diewas dus ir Dunas, [...] Diewui dangiaus rupkaip mums. Diewas dawę Giedra, Diewas dus ir litaus. Diewas ne tur pakajaus, wifados rupinas ape mus, diena ir nakti, ir Kadda pabuffim liłfai ifzgįrft mufu duffauymus ir malda. Pules i Klana, Saufas nekelfi. (S. 116) Ne fu wiena Kerteže medi nukerti. Kur fzu laka, czią ir loi. Minnetinus žodzius ne Kalbeck. Das toli brafzka. Ant akiu Szurejes fwei katos paffikłaufinek. Užkluwufis Kelma Kerta. Be pig fu plaukotu pefztifi, ir fu ifzmintingu Kalbeti. (S. 117)

Kitoje rankraščio „Marguminai“ vietoje randame išsirašytą⁵⁹, minėtame V. Jurgučio straipsnyje analizuotą⁶⁰, „Dajnes Žamajtių“ antraštiniame lape skelbtą (1842) Vilhelmo Martiniuso lotynišką eleginį distichą. Palyginkime S. Daukanto ir T. Lepnerio minimus Vilhelmo Martiniuso lotyniško eleginio disticho tekstus (žr. p. 175).

Kaip matyti, S. Daukantui buvo svarbi dedikacijos Danieliaus Kleino knygai „Naujos Giesmju Knygos“ (1666) autoriaus kilmė, kurią jis iš T. Lepnerio pasižymėjo, bet sulietuvindamas: *Klaipieda*, o ne *Muemmelifchen*. Jis taip pat pasižymėjo paties T. Lepnerio gyvenamąją vietą – *Budwehten* (*Būdviečiai*). S. Daukantas iš T. Lepnerio paėmęs ir „Dajnes Žamajtių“ antraštiniame lape paskelbęs V. Martiniuso lotyniškas eiles, skelbtas 1666 m. didžiausiame to meto lietuviškame giesmyne, sujungė skirtingų epochų lituanistikai svarbius autorius ir jų tekstus, pratęsdamas gyvą dialogą su tuo, kas sena ir praėjė, bet aktualu steigiant vieną modernios Lietuvos bendruomenę. Šis dialogo su Prūsijos lietuvių raštija užmezgimas S. Daukantui suteikė perspektyvą, padėjo apmąstyti istoriją ir numatyti jungtis su dabartimi.

Nors S. Daukantas „Būdo“ tekste nurodo, kad jam žinomas T. Lepnerio knygos 1792 metų leidimas, tačiau tai laikytina autoriaus riktu. Nei 2011 m. PL vertėja V. Gerulaitienė, nei kiti tyrėjai nemini 1792 m. leidimo. Patikrinus

„Marguminai“	PL
Wilhelmus Martinus, ongis prabascius Werdenie pas Klaipieda tou paraszę girdams Letuwiū dainiū kningą:	[...] Wilhelmus Martinus, wenland Pfarrer zu Werden im Muemmelischen, artig Nachricht giebet, in feinem Lob=Gedicht über das Littauische Gesang=Buch, mit diesen Worten:
A lituo nomen ducis gens Lithuana agresti Natura gaudes carmina, ut et lituo.	A lituo nomen ducis gens Lithuana agresti Natura gaudes carmina, ut et lituo.
Nam pecus indomitum modulans ad pascua mittis, Et repetis JEhu laetus aratra tenens.	Nam pecus indomitum modulans ad pascua mittis, Et repetis JEHU laetus aratra tenens.
Toades, exequias, nec non convivia cantas, Decantas ululans, quidquid in orbe vides.	Toades, exequias, nec non convivia cantas, Decantas ululans, quicquid in orbe vides. (S. 95–96)
Theodor Lepner Pfarer in Budwehten. X. s. 97. (p. 241)	

S. Daukanto pateiktas T. Lepnerio teksto nuorodas, matyti, kad nors jos ne visos sutampa su 1744 m. tekstu, bet daugelis jų atitinka 1744 m. leidinį, ir visi nesutapimai atsirado nurodant svetimą tekstą iš atminties.

K. Grigas disertacijoje „Simonas Daukantas – lietuvių tautosakos rinkėjas ir leidėjas“, kaip sakyta, pastebėjo, kad S. Daukantas redagavo patarles ir priežodžius⁶¹. Pirmiausia jis šalino svetimžodžius, *tekstus vertė į žemaičių kalbą*⁶². K. Grigas, pateikęs pavyzdžių, apibendrina: *dauguma jo kalbinių pataisymų yra taiklūs, nežaloja kūrinų formos ir jų turinio*⁶³.

Pirmą kartą „Būde“ remtasi PL aprašant senovės lietuvių trobesius. Galima pastebėti, kad IŽ S. Daukantas labai trumpai paminėjo namus ir trobesius: *Tokius trobesius nômas wadinamus gal dar regiete kame nekame Zaemaitiuse, nu kurio trobesę reges wissa buta ira szenden numas wadinama, ta ira trobas, grinczes, sekliczes, kutes, stogines, rejes arba klietes, pyrtes, ublade kalwe, smaldegie arba ublas wienū zodiū wadinos numas*⁶⁴. Atrodo, kad būtent T. Lepnerio tekstas

59 [DAUKANTAS, Simonas]. *Marguminai*, p. 241.

60 JURGUTIS, Vytautas. Sena korektūros klaida. *Tarp knygų*, 1991, nr. 7, p. 19–23.

61 GRIGAS, Kazys. *Simonas Daukantas – lietuvių*

tautosakos rinkėjas ir leidėjas, p. 169.

62 Ten pat, p. 169.

63 Ten pat, p. 170.

64 IŽ lap. 29.

mūsų istorikui davė mintį išsamiai aprašyti lietuvių trobesių paskirtį, išorinį vaizdą ir vidaus planą. S. Daukantas „Būde“ rašo: *Pirmasis jų trôbesis tosî gîriesî wadînos nôms arba nômas, nômatis, dielko ir wissa tauta nu praszalejtîû nômadejs buo wadînama beje: žmônès nômusî gywenqntys. a)* (p. 19). Puslapio apačioje nurodoma, kad informacija apie tai paimta iš *a) 1. Dziennik Warszawski. 1826 r. T. IV. s 37..... 2) Lepner Preusch Litauer VIII. s. 71.- - -* (p. 19). PL 1744 m. leidinyje randame: *Auch halten sie Rauch=Haeuser, welche sie Namas heiffen [...]* (S. 71) (*Jie taip pat turi dūmines pirkias, kurias vadina Namas* (p. 183)). Matyti, kad S. Daukantas sužemaitino *Namas*, parašydamas: *nôms arba nômas, nômatis*.

Antrą kartą S. Daukantas T. Lepnerį nurodo, kai rašo apie klėtį ir išnašoje pažymi: *Lepner VIII. s. XI*. Atrodo, kad S. Daukantas vėliau manė įrašysiąs puslapį, bet pamiršo, ir nuorodoje liko pažymėti tik skyriai VIII ir XI ir raidė s. be puslapio numerio. Patikrinus T. Lepnerio knygos tekstą, matyti, kad VIII skyriuje *Von der Littauer Wohnung, Gebaeuden, Acker=bau und Arbeit* (S. 70) („Apie lietuvių būstus, statinius, žemdirbystę bei darbą“ (p. 182)) rašoma ir apie trobesius, S. Daukantas iš čia paėmė klėties aprašo pavyzdį. Bet XI skyriuje, kurį S. Daukantas taip pat nurodo, rašoma apie lietuvių kalbą *Von der Littauer Sprache* (S. 98–122), ir čia nieko nėra nei apie klėtis, nei apie jose laikomus daiktus. S. Daukantas, atrodo, vietoj XI norėjo parašyti IX, nes būtent čia T. Lepneris aprašo lietuvių valgius ir pastebi, kad jie lašinių nerūkė, bet sūdė ir juos kabinoklėtyje (S. 85). Čia galima tik atkreipti skaitytojų dėmesį, kad pasitaikantys S. Daukanto riktai iš atminties nurodant skyrius ar puslapius vis dėlto rodo, kad jis gana atidžiai buvo šaltinių perskaitęs ir pakankamai neblogai atsiminė, kuriose PL vietose kas buvo aprašyta.

S. Daukantas antrąją kartą netiesiogiai cituodamas PL tekstą, nenurodydamas citatos pradžios, remiasi šaltiniu dviejuose ilgokuose sakiniuose:

Tretesis trobesys **buo wadinams klietis** nu žôdio klietî, nu žiamij par oulekti ar pôsântros pakêltas an trinkomis ar didelejs akminînais, **grystas** ir hubotas lentomis **diel sausômo**, kôrioie buo **jawaj** mijgosi arba arodosi, drabuzej, **mesa**, kajlej ir sziksznas łajkomas, beje, iszejgos ir lietos daktaj; torieie ji kartajs wijną kāmbari, kartajs dó, trys ir kêtôrys pagał to, **kajp ukinikas tórtingas buo**. Wissi tij kambarej kajp sakiau buo huboti, ant tomis hubomis wiszkas, kami łajkę **dziuwusę messą ant akstimis sówertą žijmą ir wasarą**; tarp tû kāmbariû wijnamî buo łajkomis jawaj, kitamî drabuzej sóswertî kiboję, nu ko ir swîrnô wadînos, kits buo patê žmonystaj wasaros łajki pawestas. a) (p. 23).

T. Lepnerio PL VIII skyriuje rašoma:

Ihre Kammern haben sie gar felten bey den Stuben, oder in den Wohnhaeufern, fondern abfonderlich, sie **werden Klete genannt**, in etlichen von diesen schlafen sie, in etlichen halten sie ihr **Getreydigt**, diese sind mit **Brettern wohl ausgelegt**, damit das **Getreydigt trocken** liege, und nicht Schaden leide (S. 71). (Jų kamaraitės retai kada būna pirkiosė arba trobose, jos stovi atskirai ir vadinamos klėmis [Klete]: jie kai kuriose jų miega, kai kuriose laiko grūdus, šios būna išsklotos lentomis, kad grūdai gulėtų sausai ir negestų (p. 183)).

Ir, kaip minėta, PL IX skyriuje, o ne XI, kaip yra nuorodoje, rašoma apie klėtyse laikomas mėsos atsargas:

Die Seiten Speck raeuchern sie nicht, fondern sie lassen sie **in der Salz=Laacke, so lange es noethig ift, liegen, nachmahls haengen sie felbige in die Kleth**, (Kammer) **da es bey den Vermoegenden** wohl drey Jahr lang, als ein Vorrath gehalten und von ihnen auch rohe gegessen wird, doch raeuchern auch erliche die Seiten Speck, welches sie ohne Zweifel von Deutſchen erlernet (S. 85). (Lašinių šonų jie nerūko, o palieka juos gulėti sūrime kiek reikia, paskui pakabina *Kleth* (klėtyje), kur turtingieji laiko juos atsargoms ištisus trejus metus, ir valgo juos žalius, bet kai kurie lašinius ir rūko, tai, be abejo, yra išmokę iš vokiečių (p. 190)).

S. Daukantas pateikė nuorodą, nes iš PL paėmė klėties pavadinimą, vidaus įrengimą, bet daug ką laisvai papasakojo, remdamasis ir kituose šaltiniuose skaityta informacija, ir savo gyvenimiška patirtimi. Jis, nepriklausomai nuo PL, atkreipia dėmesį į lietuvišką klėties pavadinimo etimologiją: *klietis nu žôdio klietì*.

Trečioji S. Daukanto nuoroda a) *Lepner. VIII. s. 70* yra tiksli ir sutampa su 1744 m. leidimu. S. Daukantas iš pirmtako šaltinio paima žodį *Sžibintas* ir „Būde“, šiek tiek pakeitęs jo rašybą ir darybą, rašo:

Noriedamis wakaroti, padieję tou akmini wadinamą **žibintojô** po skylę ir sôkurę ant jumi isz kieniû ar lijpkauliu ugni ir palejdo nu skylies pakabintą kėlnę iszpalubio ant ugni, idant **dumus trauktum laukon** wakaroint. Je kamenas buo isz molio i kôknę par sijną iszwestas, tad didesnę tiną ugni kurino lijpkaules ar sausais szakalejs tejp wadinamajs beržû medejs smôlkėj sôkapotajs, idant ne sproginietum. a) (p. 24).

PL 1744 m. leidimo tekste, p. 70 randame ne tik pavadinimą, bet ir aprašymą, kaip žibintas buvo įtaisytas. Tačiau palyginę citatas matome, kad S. Daukantas kitaip aprašo žibinto įtaisą ir dūmtraukį, kurio T. Lepneris nenurodo, o sako, kad dūmai, kuriuos lietuviai gerai ištvėrdavo, išeidavo per lentas:

Einige haben ein rundes von Leim und Holtz feft zusammen gekleibtes Wefen, welches sie **Szibintas**, eine Leuchte, nennnen, (von den *szibinti*, leuchten) unten ift es breit und rund, mitten drinn haenget ein Eifen gleich einer Rof, darauf der Kiehn oder klein gehauenes Holtz brennet und ihnen Licht im Finftern giebet, es gehet etwas zugespifst durch die Bretter und das Eftreich auf die Lucht, dahin sich **der Rauch ziehet**, welchen sie gar wohl vertragen koennen (S. 70). (Kai kurie iš molio ir medžio sulipdę tvirtą darinį, kurį vadina *Szibintas*, žibintu (nuo *szibinti* – šviesti): apačioje jis platus ir apvalus, viduje kabo į ardelius panašus geležinis įtaisas, ant kurio dega pušinės arba kitokios sukapotos malkos ir nušviečia pirkia tamsoje, jis kyla vis smiliau per lentas ir antlubi iki aukšto, pro kurį išeina dūmai, kuriuos jie visai ištveria (p. 182)).

S. Daukantas iš PL neperkėlė pastabos apie žibinto reikšmę (*von den szibinti, leuchten*), nors anksčiau sakytą, kad jis be šaltinio įtakos aiškino klėties reikšmę. Greičiausiai veiksmažodis *żibinti* ir jo vediniai XIX a. buvo gausiai vartojami ir autorius nemanė, kad skaitytojui galėtų būti neaiški daiktavardžio *żibintas* reikšmė. Kad S. Daukantas atkreipė dėmesį į šį žodį, galbūt sietina su Žemaitijoje daugiau paplitusiu žibinto sinonimu *żiburys*. Pavyzdžiui, tame pat „Būdo“ tekste randame: *Jsz berzû ir klewû sólą lejdo, sakus, derwą ir degutą żibóriou tijkę* (p. 16); *Pri to żibório motrîszkoses werpę, wirîszkije lîjpàs miżôdamis lunkus plieszę, wirwès wiję, tinklus mezgę, żówims żweioti ar żwierims gaudyti, riużius ir wenterius dirbo; [...]* (p. 24). T. Lepnerio tekste aptikti jam nežinomi žodžiai, šiuo atveju *Szibintas*, gausino ne tik „Būdo“ sinonimiką, bet turėjo prisidėti prie ano meto lietuviškų raštų leksikos turtinimo, ko S. Daukantas rūpestingai visais savo darbais siekė.

Ketvirtą kartą PL nurodomas b) *Lepner VIII s. 71*, kai aprašoma ubladė, t. y. pastatas, kurį tik žemaičiai turėjo: *Szesztasis trobesys wadinams buo ublade, kórioie buo b) [...]* (p. 26). Bet PL 1744 m. tekste nei p. 71, nei kituose puslapiuose ubladė nėra minima. T. Lepneris VIII skyriuje pamini šiuos trobesių pavadinimus: klėtis (*Klete*, S. 71), namas (*Namas*, S. 71), stuba (*Stubba*, S. 71), maltuvė (*Maltuwe*, S. 71), pirtis (*Pirt*, S. 71), jauja (*Jaugen*, S. 71). T. Lepneris nurodo, kad lietuviai kartais turėjo aštuonis ir daugiau pastatų, o S. Daukantas „Būde“ išvardija dešimt, paskutinį paminėdamas *ublade*.

Mūsų istorikas, rašydamas apie žagus arba bragus, penktąją kartą nurodo cituojąs T. Lepnerį c) *Lepner VIII. s. 71*: *Je tosi stoginiesi netalpino jawû ar paszarro, tad krowę qnt lauko i żagus ar bragus, kópetás tejp wadinamas; bragas buo kétwirtajnis só sziaudû ar stembrû stogelió, o żagas be stogo nukamienej sókrautas.* c) (p. 27). Tačiau T. Lepnerio knygoje nei p. 71, nei VIII skyriuje, nei kituose žagas arba bragas neminimas. Toks perteklinis, klaidingas nuorodų į PL tekstą

žymėjimas atspindi S. Daukantui būdingą darbą su šaltiniais – pasikliauti atmintimi, tačiau parodo šio šaltinio svarbą, liudija jo įsitikinimą, kad pirmtako tekste gausu lietuvių kultūros atspindžių.

Šeštąjį ir septintąjį kartą S. Daukantas tekste pažymi du kartus nuorodos ženklus *b*), bet puslapio apačioje pateikia vieną išnašą *Lepner IX. s. 82*. Nurodytame p. 82 rašoma apie sodus, vaismedžius, daržus, bet nieko nesakoma apie lietuvačių gėlių darželius, kaip „Būde“:

Je alkieraus nebuo, tad po galūtinejs ar szalūtinejs trobos ląngajs buo tas darželis óztwertas, be kório Ziamajte ar Kalnienì taries ne mergajtì essąnti. b) [...] Aplinkou klietiù, trobòs ir kitù trobesiù augo sliwìnaj, wijsznìnaj, kóriusi bitiù aulej, jau po medejs, jau po pastogiemis buo izgólđyti b) (p. 29). [...] in einem Baum=Garten unserer Litthauer finden, darinn die Kirchen= und Kriech=Baeume gantz nahe bey einander ftehen, daß man kaum durch fehen kan, und eines des andern Wachsthum verhindert, denn sie wollen dem Acker nicht gern viel entziehen (S. 82). (Soduose vyšnios ir slyvos susodintos taip arti viena kitos, kad vos pro jas ką pamatysi, ir jos trukdo vienos kitoms augti, mat jie nenori daug vietos atimti iš laukų (p. 188–189)).

Tad šiuo atveju nuoroda tinka antrajam sakiniui, nes PL p. 82 kalbama apie slyvaites ir vyšnios medžius. PL p. 84 rašoma apie gėles, bet kiek kitaip: [...] *bestreuen die Fenster im Sommer mit Blumen, fteckten folche zusammen gebunden unter die Balcken (S. 84). [...] vasarą nubarsto palanges gėlėmis, suriša jų puokštes ir prikaišioja už balkių. Jas išlaiko ir tam, kad galėtų jomis pasinaudoti žiemą (p. 189)).*

Aštuntą kartą S. Daukantas nurodo a) *Teod. Lepner. VI. s. 49. 51*, kai apibūdina senovės lietuvių išvaizdą: *Wissì buo augómo widótinio ne tejp smólkio kajp rimto ir petie, wyraj žalukaj só wissó sótiki; nesgi szenden dar yra tarema, žini wirs kòks paritòs, tòks pastatiòs, arba ilgs tìjws mergìnìks trumps drukts darbinìks. a) (p. 33). Tačiau palyginus tekstus matyti, kad PL p. 49 lietuvių kūno sudėjimas aprašomas sausai ir dalykiškai: *Es giebet unter unsern Littauen, groffe, starcke, dicke, mittelmaefige und kleine Leute, ja auch gar Zwerge (S. 49). (Mūsų lietuvių yra stambių, storų, vidutiniškų ir mažų, o ir nykštukų (p. 171)).* Tačiau nežinia, kodėl S. Daukantas dar nurodė ir p. 51. Šiame puslapyje perpasakojama 1682 m. išėjusios knygos „Šelmiško ir apgaulingo būrų luomo klastos ir gyvenimo aprašymas“ vieta apie būrų šiurkštumą, bjaurias manieras⁶⁵, apie ką S. Daukantas nutyli. Gali būti, kad ankstesnėje „Būdo“ redakcijoje, juodraštyje iš PL p. 51 buvo*

65 LEPNERIS, Teodoras. *Prūsų lietuvis*, p. 172.

citata, tačiau redaguojant, perrašant tekstą į švarraštį jos atsisakyta, o nuoroda nebuvo išbraukta?

Devintoji nuoroda c) *Lepner. VI. s. 49* yra tiksli, bet turinio požiūriu yra neatitikimų. S. Daukantas išlaiko pagrindinę mintį, bet keičia detales. PL p. 49 yra rašoma apie lietuvių plaukus ir vyrų ilgą barzdą, kurios geriant alų šio skysčio prisitraukia:

Doch haben die meisten Caftanen=braune Haare, welche die meisten Maenner gleich den Ohren abschneiden, etliche lassen sie auch lang wachsen. Einige haben lange Baerte, welche ueber beyde Lefzen haengen, darinn sie im Trincken ein ziemliches Bier einnehmen und weg tragen koennen, einige Kurtze (S. 49). (Bet daugumos plaukai rudi kaštoniniai, dauguma vyrų kerpasi juos sulig ausimis, o kai kurie leidžia augti ilgus. Kai kurie turi ilgą barzdą, karančias nuo abiejų lūpų, dėl to per išgėrimus prisitraukia gerokai alaus, kurį netgi išsineša, kitų ūsai trumpi. Ilgus ūsus želdinasi seni vyrai, trumpus – jauni (p. 171–172)).

S. Daukantas nieko nerašo apie plaukų spalvą ir jų ilgį, bet nurodo, kad per vidurį buvo perskirti; nemini ilgų barzdų, bet palieka ūsus, kuriuos apibūdina panašiai kaip PL autorius apibūdino barzdą: *Ąnt gałwomis skłastaj it dırwoje wagas taukszoię, oustaj it kószkej isz panosęs kyszoię, nu kórių gerąnt ar wałgąnt it nu piedų warwieję. c)* (p. 34). Matyt, S. Daukanto gyvenamuoju laikotarpiu ilgabarzdžiai buvo rusų, žydų tautų atstovai, bet ne lietuviai, tačiau tai reikalautų atskiro tyrimo.

Dešimtą kartą S. Daukantas nurodo b) *Teod. Lepner XI. s. 105*, bet apsirinka. Patarlė, kurią jis mažai pakeisdamas cituoja, yra PL VI skyriuje, p. 53:

Sargū szijksztū, pilū ir sudū nežinoię, noris medio skloustys jótrínó, o zódys rasztó buo; nesgi tada patiū bocziós tenpat nómiј kįkwijnam sawo łasdó tejsybę ąnt nugaru attijšę, patiū kałbó bausdamas; ir tejp senó iprotió szenden dar sakoma yra, douk žodi, zódys ateję, arba **kas yra žadieta, tou rek ir atijsti**, b) (p. 37–38). Es scheinert, daß sie vor Alters steif gehalten, was sie zu gefaget, denn sie lagen im Sprichwort: **Kas Szadeta ira, turbuti attesséta** (S. 53). (Atrodo, kad nuo senų senovės jie griežtai laikosi to, ką buvo pažadėję, nes jų patarlė sako: *Kas szadeta ira, tur buti attesseta* (p. 173)).

Vienuoliką kartą S. Daukantas nurodo, kad mintį apie senovės lietuvių laisvės sampratą jis paėmė iš: c) *Lepner VI. s. 60*:

Lousybę sawą par wis milieję ir godoię, óż kórę wissos pasaulęs aukso nebut jemusis; todieł dar szenden tarema yra, lousós łab ir pokereį begywen; atkalej wergybos neapwezieię ir

óz welniū darbą tórieje, tardamis wels tau saka, tewergau nežmogós, o tims korij tarę jems wergauti ir kientietì dziugindamis jus ļajmingesni atenti, wissados wijnoki atsakā dawę tardamis, lig saule patekies mums rasa ir akys išziēs. c) (p. 38).

Tačiau p. 60, o ir kitur tekste T. Lepneris nē karto nemini žodžio *vergas* ar jo vedinių, nepateikia tokių patarlių, kurios yra „Būdo“. Minėtame puslapyje yra posakis, kuris galbūt galėjo įkvėpti istoriką rašyti laisvės tema. T. Lepneris rašo: *Werden sie ins Hals=Eifen geschlossen, fagen sie: Ift doch das Hals=Eifen nicht vor die Hunde gemacht, fonderen vor die Menschen* (S. 60). (*Jeigu ant kaklo jiems uždedami geležiniai pančiai, jie sako: juk kengės sutvertos ne šunims, o žmonėms* (p. 177–178)).

„Būdo“ p. 39 yra dvi nuorodos (12-oji ir 13-oji), pažymėtos *e*), *a*), tačiau puslapio apačioje pateikta tik *a*) *Lepner. VII. s. 62. 63*:

Kožnós wiriszkas i kittā milinę sermiegā maž kou óz kéli ilgesnē isimowēs, udrinī ar barsiōkini kēpōri ānsiožēs, **wyzinomis ar kojīnomis apsiawēs**, girrie ar dirwo brusdē; nesgi i karę tiktaj traukdām's ar wijszieti jodām's sōpagus te ānsimowē: kajpogi szen-den dar sakoma yra, wyžinas ir sopagus pragywen, *e*) (p. 39).

[...] **płatio brijdiniō dirzō kōlszys sōrakino, ānt kōriu tijk wario saktiū āntmautū buo**, kijk sawo neprietelū karie buvo nugāawēs, pri kōrio, pasijtas ānt szikszneli brijdkriaunis kōruō, kēlnēs teipat milinēs āntsiwilkēs aparomis stajbius iki kēliū apwiturēs, dembliniō kiriejō apsiautēs bardisziō pasiremdam's, szōniō sawo sargō wedēns, pasisziauszēs lino i girrē majstōs sau wejzieti, jaukurū kirsti, ar medigos ir padarinēs butaj sau tijkti, darganotij ar spejgouti niekokios sau parskiros nedaridams. Nesgi meszkina, łuszina, brijdina ar taurina iszejgos jem drabuziō buo, kōriōumi daries wijszieti jodams, bendrū ar gentiū ļankyti kēlaudams, ar i karę traukdams. **Wasara arę ar szijną piowę wissados po marszkiniū lig kēlio trumpū isikritioji**, atwasziū wajnikō āntsikliesti, ar **tubo brilō** āntsimowi, tānkiaus po pļaukū **szikszneli parsjiousōsis ānt kōri pasijtas pejlis korōlo**, wijtoie miliniū sermiegū **bałtus** kōbōtus diewiejē. *a*) (p. 39).

Atrodo, kad nuorodą *e*) galima būtų laikyti autoriaus ar teksto rinkėjo klaida, kai vietoj *a*) buvo parašyta *e*). Nes anksčiau aptarėme, kad „Būdo“ p. 29 buvo du kartus parašyta *b*), o puslapio apačioje pateikta viena nuoroda. Tokios dvigubos nuorodos rodo, kad PL šaltinis S. Daukantui buvo svarbus, jis juo daug rėmėsi; kad jomis neapkrautų teksto, jas pateikdavo apibendrintai, tačiau, pasikliaudamas atmintimi, suklysdavo. „Būdo“ p. 39 tekstas, pažymėtas *e*), gali būti siejamas

su PL VII skyriuje, p. 64–65 aprašytu lietuvių originaliu apavu. T. Lepneris detalai apibūdina, kaip ir iš ko nupinamos vyžos, kaip užrišamos ir pritvirtinamos, kad jos vaikstant tvirtai laikosi ant kojų, apsaugo nuo drėgmės ir šalčio. Pamini, kad net vaikai moka patys jas nusipinti. PL autorius atkreipia dėmesį, kad Danijos valstiečiai turi gerokai nepatogesnes medines klumpes. Įtaigus PL autoriaus vyžų aprašymas įstrigo S. Daukantui, jis apsirinka nurodydamas puslapius, bet skyrių nurodo gerai. O nuoroda *a*), kaip matyti iš anksčiau pateiktos citatos, apima tris ilgus sakinius, kuriuose atskiri fragmentai paimti iš PL skirtingų puslapių. PL p. 62, kurį nurodo mūsų istorikas, rašoma apie veltines kepures:

[...] fie eine fonderliche Arth von Mueßen, welche fie Sommer und Winter, **von Filt³** gemacht, [...] (S. 62). (jie dėvėjo savotiškos formos kepures žiemą ir vasarą iš veltinio (p. 178)).

O PL p. 63–64 rašoma apie diržus iš briedžio odos, apie jų sagtis ir apkaustus, apie aprangą vasaros metu, drabužių spalvą, apie kepures:

Des Winters tragen fie alle wollene **weiffe Kleider**, gar wenige auch braungefaerbte Roেকে. (S. 63)

[...] **Im Sommer tragen fie Leinene Roেকে und Hofen, welche gemeiniglich weiß gewaschen werden**, wenige find auch sprenghlich von weiß und blauer Farbe. Um den Leib tragen fie Guertel, welchen fie **Dirszis** nennen, diefer ift zweene Finger breit ledernen vom Riemer gemacht, mit einer Schnalle zuzuguerten, und nach Belieben weiter oder enger einzufchnueren. Die Wohlhabende, haben Guertel von Glends=Haut drey Finger breit mit einem Befchlag von Meßing, wiewohl ohne Tafchen, weil fie keine Degen tragen duerffen, als der ihnen unanftaendia ift (S. 63–64). (Žiemą jie visi vilki vilnonius baltus drabužius ir tik nedaugelis – rudai dažytas sermėgas. [...] Vasarą jie vilki linines kelnes ir marškinius, paprastai baltai skalbtus, nedaugelis yra šlakuotos balta ir mėlyna spalva. Per liemenį jie juosiasi diržu, kurį vadina *dirszis*. Šis yra dviejų pirštų pločio iš šikšniaus pagamintos odos, su sagtim, pagal norą laisviau ar stipriau suveržti. Pasiturintieji turi diržus iš briedžio odos, trijų pirštų pločio, su žalvario apkaustais, nors ir be movų, nes jiems nepriklauso pagal luomą nešiotis kardo (p. 179)).

Palyginus matyti, kad S. Daukantas išnašoje dar turėjo prirašyti ir p. 64. Turinio požiūriu ši citata yra netiesioginė. Jis pirmtako tekstą laisvai parafrazuoja, prikuria ir perdirba. Gali būti, kad S. Daukantas cituojamą tekstą ir šiuo, ir kitais atvejais perfrazuodavo, perkurdavo, kai nesuprasdavo vokiškai aprašyto tikrovės objekto arba nerasdavo lietuviškų atitikmenų šaltinio turiniui adekva-

čiai perteikti. Tačiau labiau tikėtina, kad, šiuo ir kitais kartais nutoldamas nuo originalo, S. Daukantas sąmoningai perkuria PL tekstą, nes jame buvo užfiksuotos XVII a. Prūsijos kunigaikštystės lietuvių kultūros detalės, tad istorikas jas keitė atsižvelgdamas į savąją istorijos supratimą. PL teksto etnografinių detalių gausa padėjo S. Daukantui sukurti įtaigų pasakojimą apie didingą senovės lietuvių pasaulį. Kaip rodo „Būdo“ tekste esantis didingų praeities girių aprašymas, S. Daukantas turėjo puikią vaizdinę atmintį, kuri ir po daug metų išlaikė vaikystės išpūdžius, patirtus vaikščiojant su tėvu eigulių po jo saugomus plotus. Jo vaizdinės atminties apdoroti išpūdžiai, skaitant įtaigų PL, verbalizuojami pritaikant istorinį revizionizmą. Jis nesistengia tiksliai perteikti šaltinio, to nereikalavo ano meto dar tik besikurianti mokslinio teksto rašymo metodika, jis žengia žingsnį pirmyn ir žvelgia į tekstą kaip aprašytos istorijos subjektas, bando tiesą pateikti iš pastarojo pozicijų. Jis, supratęs, kad moderniai lietuvių visuomenei sukurti nepakanka istorijos pasakojimo, perduodamo iš lūpų į lūpas, skaitytojui pateikia pirmąją lietuviškai parašytą lietuvių kultūros istoriją, kuri sulaukia ne tik tęsinių Antano Baranausko, Maironio, Vaižganto, Jono Basanavičiaus, Jono Šliūpo ir kt. darbuose, bet ir liaudžiai padeda tapti tauta.

Tęsdamas senovės lietuvių drabužių aprašymą, S. Daukantas kalba apie moterų aprangą ir tekste pateikia dvi nuorodas (14-ąją ir 15-ąją), pažymėdamas *b)* ir *c)*, tačiau puslapio apačioje vėl randame tik vieną nuorodą: *b) Jdem XI. s. 105.* „Būdo“ tekste rašoma:

Motriszkujū maž kou buo iwajresnis drabuzis, mergajtes ir noukatas [t. y. nuotakos – pastaba R. B.] sawa kassàs i bizàs pijnę ir jės kajp tinkamas ant galwomis raisgę, kórios tånkej **só ipintajs kaspinajs** pałajdas ózpakalie swyrawo. *b)* (p. 39–40).

Motriszkujū awałaj buo kajp je wiriszkujū, resgines ar wyżinas, tiktaj wiraj wiłmonajs ar marszkonajs autajs wytóra sawa kojės, o motriszkoses **só žekiemis.** *c)* (p. 40).

Ieškodami PL tekste informacijos pagal nuorodą, nerasime. PL XI skyriuje rašoma apie lietuvių kalbą *Von der Littauer Sprache*, o ne apie moterų aprangą, šukuosenas ir apavą. PL p. 105 rašoma apie lietuvių kalbos panašumą į kitas kalbas, o ne apie moterų nešioseną ir avalynę. Vadinasi, ir šį kartą istorikas nurodė iš atminties. Apie lietuvių moterų drabužius ir plaukų sutvarkymą T. Lepneris rašo VII skyriuje:

Die Maegde diese Orthes haben zu Hause ihre Haare in 3wo Flechten zusammen gewunden und um das Haupt gewickelt. [...] Aufferhalb der Trauer tragen sie auf den

Flechten ein Boertichen **von schwartzen Plifch**, welches sie aus dem Krahm fertig, etwa vor 3 Marck kauffen, und auf denselben einen Krantz, oder Raut, Pollen= und dergleichen Bluhmen gemachet, und mit groffen Nadeln an das **Boertichen geftecket ist** S. 66–67). (Šių vietų merginos plaukus supina namuose į dvi kasas ir apsuka jas aplink galvą. [...] Kai negedi, kasas apjuosia juodo pliušo juostele, kurią perka krautu-vėje maždaug už tris markes, o ant jos deda rūtų, palėjų arba kitų panašių gėlių vainiką ir prismeigia jį prie tos juostelės dideliais segtukais (p. 181)).

Matyti, kad iš T. Lepnerio detalaus lietuvių merginų šukuosenos aprašymo S. Daukantas atsiminė tik porą detalių: supintos kasos sukamos ant galvos, o kartais su įpintais kaspinais nešiojamos palaidos. Nors S. Daukantas nenurodė, iš kur paėmė informaciją apie moterų apavą, bet, matyt, galvoje turėtas PL VII skyrius, kur rašoma: *Die Beine und Fueffe bewickeln die Littauen beyderley Geschlechts mit Tuechern, die Vermoegende haben auch Struempffe von Leinewand, Littaufchen weiffen oder auch blauen Tuch, etliche auch gestrickte woellene* (S. 64) (*Abiejų lyčių lietuviai kojas ir blauzdas apvynioja autais, pasiturintieji turi ir lininių kojinių, lietuviško balinto arba mėlyno audeklo, kai kurie nertas vilnones* (p. 179)).

16-oji nuoroda į PL tekstą yra „Būdo“ p. 42, kur rašoma apie lietuvių mėgstamiausią valgį:

Antrós jų didej cziedijimas sriubałas buo **batwinej**, kórius rugusius smolkėj kaponie sókapoiusis wirę só dziuwinótó jautienos, brijdienos ar kiaulieuos mesó, batviniū stokodamis wirę ruksztą łapinę. Wijnog daugiaus cziedieję sausius walgius, beje dziuwusius ir képtus. a) (p. 42)

Šį kartą S. Daukantas taip pat tik iš dalies tikslus, kai nurodo a) *Lepner IX* s. 85. Nes IX skyriuje *Von der Speife und Tranck* (*Apie lietuvių valgį ir gėrimą*) (S. 80–93), p. 85 nerašoma apie batvinių sriubą, kuri šaltinyje paminėta p. 82: [...] *Boethen, von derer Wurzel und Blaettern, sie ein saures Geruechte machen, welches Bartfzwina heiffet* (S. 82). ([...] *burokų, iš kurių šakniastiebių ir lapų jie daro tokį rūgštų patiekalą, kurį vadina batviniais* [Bartfzwina] (p. 189)). Bet PL p. 85 rašoma apie lietuvių mėgstamą valgį lašinius, kuriuos klėtyse užsūdylus laiko. Taigi S. Daukantas aptariamame sakinyje sujungęs daugiau informacijos, paimitos iš skirtingų PL vietų, pateikė tik vieno fragmento nuorodą. Fragmentas *daugiaus cziedieję sausius walgius, beje dziuwusius ir képtus* kaip tik yra PL p. 85, o *cziedijimas sriubałas buo batwinej* – p. 82.

17-ojoje nuorodoje c) *Lepner IX* p. 50. 51 yra pateikti ne tie PL puslapiai. Ci-tuodamas S. Daukantas vėl sujungia skirtingose PL teksto vietose esančią in-

formaciją: *Gierimi teipat buo widutinejs, gierę paprastaj undeni, midu, alu, beržinę ar klewinę sółą ir girą išz kauszū ir ragū paauksytū wadinamū tauriemis ir tau-ragiemis, c*) (p. 43). Kaip anksčiau rašyta, IX skyrius prasideda p. 80, o apie alų, girą, kaušus ir taures rašoma p. 89–90, 92, pavyzdžiui:

Diefe heiffen **Kaufz oder Kaufzchs, ift ein kleines ausgehoehletes hoeltzernes Gefaeffe, und denen silbernen Hoernichen**, fo auf dem Juncker=Hofe zu Koenigsberg zum Trincken gebraucht werden, in etwas aehnlich (S. 92)). [...] **Tauras** ift ein von Drechsler ausgedrehter hohler Stuß (S. 92). (Šitie vadinasi kaušas arba kaušelis [...], tai mažas išskobtas medinis indas, kažkuo panašus į sidabrinius ragelius, iš kurių geriama Karaliaučiuje junkerių namuose. [...] Tauras yra tekintojo ištekinta išskobta taurė (p. 193)).

Aptariamoje nuorodoje pateiktuose p. 50, 51 yra rašoma apie lietuvių būdą. Tiesa, V skyriuje *Der Littauer Hochzeit* („Lietuvių vestuvės“) yra paminimas alus (p. 45) ir taurelės (p. 40), bet šis skyrius 1744 m. leidinyje yra p. 35–48. Vadinasi, 17-ojoje nuorodoje tiksliai nurodytas skyrius – IX, o puslapiui parašyti iš atminties.

18-oji nuoroda a) *Lepner VIII. p. 76. 77* yra „Būdo“ p. 44, kur, kalbant apie moterų darbus, keliuose sakiniuose netiesiogiai cituojamas PL, o pabaigoje parašoma nuoroda:

[...] **wjnas audę audeklus** beje: audimus, somplieszinius, wijnitus, trinitius, szesziolknitus, miłus, kėcius; kitas arę, sieję, szijną piowę ir griebę, jawus nu dirwū waliję, daržus rawieję, gywulus loubę bej kótino ir numus gerbę beje: soułus, staktàs, pałangės, dórys išz widaus ir łauko kajp sakiau szwijtę, noutakas sau **krajčius kłodamas o senoses bótaj drabuži tijkdamas, trumpa sakant motriszkoses warę pliki łaukon išz kijmo** o wiežlybómą nómusi saugoię. Nesgi torieję wiežlybà elgtijs ir gywentì, je iki szé dijną tebiera jù kałboji drabuži gėrbant minawojemis zódej: źłóginti, skalbtì, welietì, trinkti, prausti, płauti, masgoti, balinti, skałórti, płódórti szwijstì, baltinti ir anoutì. Nuko kijkwens gał matiti, iog Lėtuwes senowie gėbieję **bałtą drabuži diewietì** ir buo wiežlibas gaspadines, gaszes žmónas ir skajstes mergates. a) (p. 44).

T. Lepneris iš tikrųjų VIII skyriaus p. 76 ir 77 rašo apie moterų verpimą ir audimą, bet nieko nerašo apie skalbimą ir švarą:

Die Weiber und Maegde befließigen sich fo bald ihr aller deffen faehig ift, fo Wollen, Heeden als Flaechfen zu spinnen, welches **sie selbst wuercken**; Daß alfo die Leinweber von den wenigften unter ihnen etwas verdienen. **Die Maegde muesten einen guten Vorrath**

von Handtuechern, Stueckergen Leinwand, (Stomenis,) Hembde, Hofenbaender und Eggen haben, damit sie kuenftig auf ihrer Hochzeit felbige, als ein Gefchenck, behoerig und gebraeuchlich austheilen koennen, davon schon ausdruecklich gemeldet ift. [...] (S. 76).

Sie spinnen auch Woellen=Garn, ihren Maennern und Hauß=Genossen zur Kleidung. [...] Sie verfertigen artige vielfaerbige Eggen, Hofenbaender, (Pakeles) welche auch vornehmen Leuten angenehm find; Wenn man ihnen Seyde dazu giebet, machen sie felbige von lauter Seyde, auch mit Gold und Silber durchwuercket (S. 77). (Moterys ir merginos, kai tik leidžia jų amžius, verpia vilnas, pašukas ir linus ir pačios juos suaudžia, tad audėjai tik iš nedaugelio jų ką nors uždirba. Merginos turi priausti daug rankšluosčių, drobinių audinių (Stomenis), marškinių, pakelių ir juostų, kad vėliau per savo vestuves jas, kaip įprasta ir priimta, galėtų išdalyti, – apie tai jau buvo išsamiai rašyta [...]. Jos verpia ir vilnonius siūlus savo vyrų ir namiškių drabužiams. [...] Priaudžia įvairiaspalvių juostų, pakelių (Pakeles), kurios pritinka ir diduomenės žmonėms. Jeigu duodi jiems šilko, padaro juos šilkinius, peraustus auksu ir šilku (p. 185–186)).

Tačiau informacija paskutiniame sakinyje, po kurio ir yra nuoroda a) Lepner VIII. p. 76. 77, paimta ne iš VIII, bet iš VII skyriaus *Der Littauer Kleidung* („Lietuvių drabužiai“) (S. 61–69).

19-oji nuoroda a) Lepner X. p. 97 yra tiksli, bet S. Daukantas vaikų žaidimą kiek kitaip aprašo. T. Lepnerio tekste – *Die Jungen schlagen ein Rad, etwa einer Ellen hoch und niedriger, mit grossen Stoeckern, herum, daß es lang lauffen moege* (S. 97). (Vaikai ridinėja pusės uolekties didumo arba mažesnę ratą, varo jį ilgu pagaliu, kad kuo toliau riedėtų (p. 196)). S. Daukantas rato ritinėjimą taip aprašo: *Nu tō kįkwens gal minieti, kas par karingóms tóriejē buti tōs giminies tejp augóses; nesgi wajkélej atlikósis nu kókio noris darbo, tujau kibo i rityni mósztī ir tas buo skodrió wadinamas, kórs lekanti qnt sawęs rityni prosawi nepralejdo, bet só ritmuszó qntram atbłoszkę a* (p. 46). Be to, ir kitoje „Būdo“ teksto vietoje dar randame apie ritinį, bet nuorodos jau nėra: *Kittas Linksmybes jaunoumenės ape kórės jau didómą minawojau buo ritinis, pilyne, soupyne, stótes, tabalaj, žiőžys ir łauminesina, kórios newen linksminó, bet dar pratino jus guwumon ir skódrumon* (p. 70).

20-ąją kartą S. Daukantas nurodo T. Lepnerio darbą, kai dar kartą akcentuoja moterų darbštumą: *tad motriszkoses nómij palikóses, kajp sakiau, ukę wilką, beje: nómū darbus be wiriszkujų atliko; nesgi kįkwijnna tarp jų óž didę góda sau tóriejē ukęs wilkiejį wadintijs, ir kad senoses drabuži bótaj tijkē ir pliki išz numū ware; a*, o išnašoje pateikia nuorodą, kuri buvo prieš tai „Būdo“ p. 44: a) Lepner VIII. p. 77. (p. 47). S. Daukantas pirmtako sakinį *Sie spinnen auch Woellen=Garn,*

ihren Maennern und Hauß=Genossen zur Kleidung (S. 77) (*Jos verpia ir vilnonius siulus savo vyrų ir namiškių drabužiams* (p. 186)) perrašo pavartodamas liaudišką posakį ir vietoj sauso konstatavimo, kad rengia ne tik save, bet ir savo vyrus ir namiškius, jis pasako trumpiau ir meniškiau *pliki išz numû warę*.

21-oji nuoroda a) *Lepner VI. pag. 61* atitinka PL 1744 m. leidimą, bet S. Daukantas, paėmęs iš PL pagrindinę mintį, ją gerokai išplėtoja:

Todiel tejp auginti wakaj nu mazu dijnû, ir paugusis paskou alki kientietì, wargą wargti spejgoutij ar gįjdrotej par nieką sau tórieië. Trumpaj sakant, motriszkoses wirajs butì, o wiraj dar óz wirus didesnejs tapti norieję a) (p. 49).

Es find die Littauer harter Natur, welche Schlag, Hitze und harten Froft wohl vertragen, koennen, weil fie von Jugend auf darzu gewoehnet find; Denn man siehet, daß ihre Kinder von 4 oder 5 Jahren im harten Winter ueber Eiß und Schnee barfueßig ohne Muetze und Huth herum lauffen; Daher koennen die Erwachsenen zu Winter= und Sommers=Zeit groffe Arbeit vertragen (S. 61). (Lietuviai yra tvirtos prigimties, jie gerai pakelia lietaus plakimą, karščius ir didžiausią šaltį, nes pratę prie to nuo jaunumės, kadangi galima matyti, kaip jų ketverių ar penkerių metų vaikai atšiauriai žiemą basi be kepurių bėgioja po ledą ir sniegą. Todėl suaugę jie gali pakelti sunkius darbus ir žiemą, ir vasarą (p. 178)).

S. Daukantas rašydamas apie lietuvių moterų darbštumą ne kartą remiasi T. Lepneriu. Bet 22-oji nuoroda a) *Lepner I. pag. 29* yra netiksli: *kajpogi pates ne wen szejminą wijnos butos; bet trijų kėturių butų sawo krajtio galieį apdaryti a)* (p. 50). I skyriuje, kurį S. Daukantas nurodo, *Die I. Abteilung von dem Nahmen der Littauer un Littauen* (Pirmas skyrius. „Apie lietuvių ir Lietuvos vardą“) nėra kalbama apie lietuvių moterų darbštumą. Apie tai Rytų Prūsijos kunigas rašo VIII skyriuje, p. 77.

23-iają kartą istorikas nurodo (a) *Lepner XIV. pag. 139*) cituojas iš XIV skyriaus *Von denen Arzney=Mitteln, dadurch die Littauer ihre Gefundheit fuchen zu erhalten, und wenn fie selbige verloren, wieder zubringen* („Apie vaistus, kuriais lietuviai stengiasi išlaikyti savo sveikatą, o jos netekę – susigrąžinti“): *Pirmoje gôda buo senowie pas Lijtuwius kijkwijną swetimą kėlejwi ar paklydusi tejp numilieti sawo nómusi, jog jis nómij nebut buwęs tejp isztejstó, kajp tinaj. a)* (p. 60–61). Tačiau palyginus tekstus matyti, kad nurodytame puslapyje nerašoma apie lietuvių svetingumą, bet apibūdinama lietuvių pirtis. Tiesa, šio skyriaus p. 142 T. Lepneris pastebi, kad nedaugelis vokiečių eina į tokią lietuvių pirtį. S. Daukantas vokiečių maudymąsi lietuviųirtyje įvertina kaip svetingumo ženklą.

Toliau S. Daukantas gana tiksliai 24-ąją kartą cituoja ir nurodo *Lepner VII* pag. 53: *Elgimos só swietó wissados buo mąndagós ir swełnós, kamì nesósìtikęs só žmógó tujau sawą mąndagómą rejszkę, sakydams: Dìjwali padiek, je buo pažystams tujau kłause kóu bewejki ar swejks? Swejks naujų metù sólaukęs, swejkęj parlejsti ir kittù be swekam soułaukti linkieį. a)* (p. 64). T. Lepnerio tekste: *Um Neuen Jahr, (oder fonst groffen Fest=Tagen,) wuenschen fie einander Glueck mit diefen Worten: Sveiks nauja meta, (Szwenta Kaleda) Sulaukes, Sweikei perleifti, ir Kitta Sulaukti* (S. 52–53).

25-ąją kartą S. Daukantas vėl netiksliai nurodo a) *Lepner VII* pag. 53. „Būde“ rašoma apie pirtis: *todieł kožnami kijmì pirti sau tórieiė ir tas ne ukinikó wadinos, kório kijmì jos nebuo, i kórę kéles dijnas nulejdij, kajp sakiau eję masgotijs. a)* (p. 66). Kaip anksčiau buvo minėta, PL apie pirtis ir dažną maudymąsi kalbama XIV skyriuje, p. 138–144, o šioje nuorodoje yra VII skyrius ir p. 53. Tiesa, PL VI skyriuje *Von der Littauer Leides=und Gemueths= Beschaffenheit* („Lietuvių kūno ir dvasios būdas“), p. 50 rašoma apie tai, kad lietuviai prausiasi ne per dažniausiai, vyrai retai šukuojasi, retai kerpa nagus. S. Daukantas, siekdamas pakelti tautinę savivertę, duoti sektingų, optimizmą keliančių pavyzdžių, atrodo, sąmoningai verčia PL tekstą priešinga reikšme.

26-ąją kartą S. Daukantas po ilgo sakinio apie lietuvių gydymo būdus pateikia nuorodą d) *Lepner XIV* s. 142, bet su T. Lepnerio nurodytu tekstu susijęs tik sausas autoriaus pastebėjimas, kad *Entian, Ingber und der gleichen Simplicia den vielen in groffen, und dem Augenschein nach, toedlichen Kranckheit geholffen* (S. 142–143) (čemeriai ir imbierai ir kitos paprastos žolės daugeliui yra padėjusios sunkiai, atrodytų, mirtinai susirgus (p. 225)), ir kraujo nuleidimo paminėjimas:

Sósirgósìs wajstieies, beje: gumboudamijs metylės giere, nu pótmeniù lipsztukajs ar ijuw kajszinomis wajstieies, ikirtósìs ar padurósìs swijsto sólti ózpylę, kad nekirmietum, koie ar rąnką pałuzósìs glousnio metugiemis apsókou pri kito kitos apdiėsius lente-liemis plonomis sóweržę, isznirósìs kits kítam atraukę koie ar rąnką, nudegusi ugnie pótélù ougomis traiszkę, nutwiłkósìus druskó sudę, dygólou dórąnt lydekos žandus sódeginusis giere, arba **krauji medijonajs lejdo**. d) (p. 67).

Wenn sich die Littauer von Mannes= und Weibes= Perfonen uebel befinden, lauffen fie gemeiniglich zu ihrem **Blutlaesser** [...] (S. 142). (Kai lietuviai, vyrai ir moterys, pasijunta blogai, jie paprastai puola prie savo kraujaleidžio [...]) (p. 225)).

Toliau T. Lepneris, rašydamas apie vaistažoles, p. 144 nurodo lietuviškai *Szoles*, bet sako, kad žolininkai yra burtininkai, bedieviai. S. Daukantas šios

informacijos nekartoja, atvirkščiai, „Būde“ jis gebėjimą sau pritaikyti gydymą žolėmis laiko lietuvių liaudies medicinos ir kultūros paveldo dalimi, kurį būtina išsaugoti. Palyginus abiejų autorių stilių, matyti, kad ir šioje teksto atkarpoje T. Lepneriui būdingas tikslumas, glaustumas, logiškumas, objektyvumas, iš dalies – oficialumas, o S. Daukantas rašo vaizdingiau, emocingiau.

27-ąją kartą S. Daukantas iš PL cituoja posakį ir nurodo *b) Lepner VIII. pag. 77*. Šį kartą nuoroda sutampa su šaltinio tekstu:

Wokytams ózgólós jurinès jù pilès beje Klajpiedos, Lijpoiès, Lielupio ir Daugawos, kad nebgalieiè patys só sweti szalì par jurà be prekioti, tad nebgaudamis nie nukór gélžijs žambiù noragams isz medio jus dirbo; todieł nu senù łajkù tarema yra, Lijtuwis **iszio i girrè rajtas o parwaziou wazioutas**. b) (p. 70).

Ihre Schlitten und Wagen, machen sie selber. Die Vermoegende lassen selbige mit Eifen beschlagen und befehtigen. Allein die Unvermoegende haben auf ihren Schlitten, Wagen und Egden kein Stueckgen Eifen. Daher man im Sprichwort faget: **der Littauer reitet in den Wald, und kommt zu fahren heraus** (S. 77). (Savo roges ir vežimus jie dirbinasi patys, turtingesnieji apkausto juos geležimi ir sutvirtina. Tačiau neturtingųjų rogės, vežimai ir akėčios neturi nė gabalėlio geležies. Todėl patarlė sako: lietuvis išjoja į mišką, o grįžta važiuotas (p. 186)).

Tą iš T. Lepnerio paimtą posakį jis dar kartą „Būde“ pakartoja (31-oji nuoroda: *b) Lepner in lib. cit.*), rašydamas apie lietuvių sugebėjimą viską pasidaryti. Čia jis trečią kartą savo veikale nurodo savo šaltinio autoriaus kilmę ir gyvenimo laiką: *Kits Wokytiù rasztinikas metusi 1680 gywenós rugodams qnt Lijtuwui, iog nieko neperk nu Wokytiù, bet wis patys sau tijk, sako Lijtuwis i medę rajtas iszjo, o tinaj ratus sau padirbęs waziouts nómiį parwaziou*. b) (p. 227). Ši S. Daukanto pastaba labai gerai atskleidžia jo poziciją ir požiūrį į šaltinio autorių, rodo jo norą marginalizuotai lietuvių bendruomenei suteikti kitokį, pozityvios charakterio ir elgesio amplitudės pavyzdį.

28-ąją kartą S. Daukantas taip pat tikslus, kai pacituoja ir nurodo *a) Lepner VIII. f 73*:

Wirsziaus regiejem, iog ugni par szwëntą tórieiusis ir je gérbusis, kajpo pragumą, kóri Peruns jems buwes sótejkęs, idant szioie pasaulie swieto wejsle neiszgajsztum be ugnės: **kajpogi rasztinikas gywenęs gałon** septiniolektjo amžiaus sako, iog jem gywojent, Létuwej trobesiou óssidegós **nenoriejusis gésyte** tardamis, **iog ugnale gessoma piks-tanti**. a) (p. 109–110).

Infonderheit da fie **den Brand nicht gerne gebuerlich leſchen**, auß dem Argwohn, es werde **daß Feuer dadurch nur erzuernt**, welches daher, ohne Zweifel, kommet, weil fie es im Heydenthum, vor einen Gott gehalten und angebethet haben, [...] (S. 73). (O ypač dėl to, kad jie ne iki galo užgesina gaisrą, nes įsitikinę, kad ugnis gali užpykti, o toks įsitikinimas, be abejonės, kyla iš pagonybės laikų, kai jie ugnį laikė dievybe ir ją garbino [...]) (p. 184)).

29-oji nuoroda yra tiksli. S. Daukantas, rašydamas apie valgius ir šventes, iš PL paima žodį *Skerstuwes* ir nurodo *Lepner IX. s. 86*:

Buo dar tarp tū patiū iprotiū ir kitas it patiū nómiszkiū linksmybes, arba gierines, beje: rudini gywohus pawalġaj pamuszós, priłajdus ir parszus paskérdós, žousys ir antys papiowós, gaspadoriós wajsziño sawo szejmìną deszromis, wiedarajs, kiauszejs, kogalwėmis lig parsiwalġant, kóri wajsze wadinos **skérstuwėmis**. a) (p. 143).

Wenn fie ein Schwein schlachten, bitten fie ihre gute Freunde zum Gaſtmahl, welches von ihnen **Skerstuwes** genent wird, von Skerfti ein Schwein schlachten [...] (S. 86). (Kai paskerdžia kiaulę, pasikviečia gerų draugų viešnagėn. Tai vadina skerstuvėmis nuo skersti – skersti kiaulę (p. 190)).

30-oji nuoroda yra lakoniškai apibendrinta *b) Lepner*. Tai vienintelė citata, kur S. Daukantas nurodo šaltinio išleidimo metus: *Dar wens rastinikas raszidas ape Letuwiū budą metuse 1792 sako Lėtuwej par wis mił arklus, ir retaj teregiesi Lėtuwi piesti ejtąnti, nesgi i baudziawą, bażnicę, mógę, dwarą, sosiedū ar prietelū łąnkyti artij ar tołj wissadós jis jotas kélau. b)* (p. 187). T. Lepneris PL IV skyriuje rašydamas apie lietuvių piršlybas (S. 27–34) itin dažnai vartoja žodžio *joti* įvairius vedinius, tačiau siauresniame, piršlybų ir vestuvių ceremonijų, kontekste nei S. Daukantas, kuris labiau išplečia ir apibendrina.

Pabaigoje dar trumpai paminėtina, kad „Būde“ ir kitur, kur nėra nuorodų, atpažįstamas PL, tačiau tai jau būtų kito tyrimo uždavinys. Pavyzdžiui:

nesgi tenaj wissadós ugnis kurinos, pri kórios pabłakó sósiedusis szildies ir parmerkti nu lytaus ar kruszos dziowinos, (p. 22).

In folchen Rauch=Haufe halten fie allezeit Feuer, um welches fie fietzen, sich waermen, und die Kleider, wenn fie vom Schlagg und Regen naß feyn trocknen (S. 71). (Tokiose dūminėse pirkiose jie visą laiką kūrena ugnį, aplink kurią sėdi, šildosi ir džiovina lietuje permirkusius drabužius (p. 183)).

Todiel wirsziaus minawotas rasztinikas bengantes septiniolektam amziou gywenós apraszydams Letuwiu budą sako Jawus sawo pasilenkósis nupat žiama nu piaun ir dalej sóded ir sórissz; o dwaro jawus issiirjžósis piaun auksztus razus palikdamis, je kórs gers žmógós but tejp dirbous kajp sau, tad kitti tujau ticzióies isz jo ir joukas tardamis, mólki ar tó nori Pono góbi tawo darbó óžkakintì, toksaj žmógós yra nu jù neapkentamas (p. 38).

Wenn sie vor sich arbeiten, verrichten sie es mit Fleiß, als, wenn sie ihr eignes Korn fchneiden, so wissen sie sich wohl zu buecken, gefchwind und gleich mit der Sichel zu fchneiden, damit sie keinen ungleichen und hohen Stoppel lassen, auch das Graß kurtz an der Erde abzuhausen; (S. 74–75). (Kai jie dirba sau, darbuojasi darbščiai: antai, kai pjauna savus javus, įstengia gerai pasilenkti, vikriai ir tolygiai pjauna pjautuvu, kad nepalikų nelygios ir aukštos ražienos, ir žolę nukerta prie pat žemės (p. 184)).

Išvados

Tiriant T. Lepnerio PL citatas ir nuorodas S. Daukanto „Būde“, pirmiausia nustatyta, kad netiesiogiai su tekstu istorikas susipažino apie 1818–1825 m., kai, rašydamas savo pirmąją istorijos variantą „Darbay senuju Lituwui yr Zemaycziu“, skaitė M. L. Rhesos pastabas knygoje *Das Jahr in vier Gefängen*. Iš šių pastabų jis T. Lepnerį percitavo IŽ (1831–1834). PL fragmentų istorikas rado viename iš svarbiausių savo šaltinių – J. Voigto „Prūsijos istorijoje“, tai galėjo padidinti jo susidomėjimą šiuo tekstu ir paskatinti veikalą perskaityti. S. Daukantas iš J. Voigto perėmė informaciją ir iš jos percitavo ne vieną senesnę šaltinį, tarp jų ir M. Pretorijaus „Prūsijos įdomybes“. Tai šiek tiek keičia anksčiau nuomonę apie istoriko išsamias istoriografijos žinias, sumenkina jo, kaip tyrėjo, susipažinusio su daugeliu senųjų šaltinių, įvaizdį. Kadangi S. Daukantas žinias apie kai kuriuos autorius, jų darbus ir juose esančią informaciją buvo perėmęs iš kitų šaltinių, tai liudija, kad kai kurių tekstų jis ištisai nebuvo skaitęs. Siekiant tai išsamiai pagrįsti, svarbu panašius tyrimus tęsti.

Manoma, kad S. Daukantas PL perskaitė apie 1836/37 m., kai jau nuo 1834 m. gyveno Sankt Peterburge. Savo veikale „Būdas“ jis tiesiogiai kreipiasi į PL autorių tris kartus: vieną kartą nurodo savo šaltinio autoriaus gyvenamą laiką, kitą kartą – veikalo parašymo datą, trečią kartą apibūdindamas vokiečių autorių. S. Daukanto „Būde“ esančias sąsajas su PL galima sugrupuoti pagal pastarojo teksto integravimo pobūdį. Pirmiausia pasakytina, kad PL „Būdo“ tekste nė karto nebuvo cituojamas autentiškas teksto intarpas, cituojamąjį tekstą atskiriant kabutėmis arba kitu šriftu. Iš viso pirmojoje lietuviškai parašytoje senovės lietuvių kultūros knygoje yra 31 nuoroda į PL tekstą. S. Daukantas gana

tiksliai pakartoja PL tekstą ir pateikia tikslią nuorodą 17 kartų. 8 kartus istorikas nurodo klaidingai: nei turinio, nei puslapių požiūriu nėra atitikimo. 6 nuorodų turinys yra imtas iš PL, bet netiksliai pateikti skyrių ir puslapių numeriai.

„Būdo“ autoriaus stilius ir istorijos samprata lėmė PL šaltinio gausų netiesioginį citavimą. S. Daukantas, siekdamas visų teksto lygmenų vientisumo, perimdamas iš PL lietuviškas citatas, jas redagavo. Dažniausiai iš PL paimta informacija buvo parafrazuojama, perdirbama, perrašoma taip, kad inkorporuota naujame tekste atitiktų autoriaus stilių ir romantinį požiūrį į Lietuvos praeitį. S. Daukantas, stokodamas abstraktesnės leksikos, terminijos, neretai mintį reiškė meniniais vaizdais, liaudies posakiais, patarlėmis. Todėl „Būdo“ tekste sunkiai brėžiama riba tarp moksliskumo ir liaudiškumo.

S. Daukantas, po ranka neturėdamas iš lietuvių pozicijos ir lietuviškai parašytų istorinių tekstų, rėmėsi autoriumi, kuriam lietuvis buvo marginalios mažumos, keistas, satyros vertas objektas. T. Lepnerio tekste vyraujantis sarkazmas, aprašant lietuvių tikėjimo savitumą, išvaizdą, papročius, šventes, mitybą, menkus bendravimo įgūdžius ir pan., „Būde“ eliminuojamas, suvokiant, kad autorius yra kitatautis, negebantis iki galo suprasti autochtonų gyvenimo savitumo. T. Lepnerio misionieriška ir lojalaus pavaldinio nuostata šviesti tamsius lietuvius, mokyti juos doros „Būdo“ tekste tarsi įgyvendinama ir aprašomas teigiamo lietuvių portretas. Istorikas, suprasdamas buvimo lietuviu, bendravimo gimtąja kalba svarbą, „Būde“ apmąsto praeities įvykius, skleidžia jų interpretacijas ir siūlo kitas lietuvių identiteto perspektyvas. Iš istorijos subjekto pozicijos ėmėsis aprašyti lietuvių būdą, praeitį, jis atliko pirmtako teksto istorinį revizionizmą. Siekdamas sukurti lietuviškosios tapatybės pavyzdį, modernios lietuvių bendruomenės pagrindą, cituodamas reinterpretoja šaltinio autoriaus pateiktą įvykių, faktų priežastingumą ir vertybinę orientaciją.

S. Daukantas, remdamasis šiuo šaltiniu, rodo, kad, peržengus per amžius nusistovėjusias tradicijas, bus prarasta pagrindinė savęs, kaip lietuvių ir bendruomenės nario, įprasminimo galimybė. PL perteiktos lietuvių kasdienybės integravimas „Būde“ buvo nulemtas S. Daukanto principinės nuostatos, kad Rytų Prūsijos lietuvių kultūrinis paveldas yra bendras, svarus ir svarbus steigiant naujus lietuvių visuomenės pamatus ir kuriant šios tautos tapatumą. S. Daukantas PL turiningai perteiktą XVII a. Prūsijos kunigaikštystės lietuvių pasaulį adaptavo atsižvelgdamas į savąją patirtį ir XIX a. Didžiosios Lietuvos tikrovę.

1. BONČKUTĖ, Roma. Alberto Vijūko-Kojalavičiaus veikalo *Historia Litwana* recepcija Simono Daukanto darbe *Istorija Žemaitiška*. Iš *Senoji Lietuvos literatūra*. *Albertas Vijūkas-Kojalavičius iš 400 metų perspektyvos*, 2009, kn. 27, p. 353–376. ISSN 1822-3656.
2. BONČKUTĖ, Roma. Kristijono Donelaičio įtaka Simono Daukanto kalbai. *Knygotyra*, 2015, t. 64, p. 222–245. ISSN 0204-2061.
3. *Būdas* – [DAUKANTAS, Simonas]. *Budą Senowes Lėtuwiiū Kalnienū ir Žámajtiū išzraszę [...] Jokybš Laukys*. Petropilie: Spaudinie pas C. Hintze, 1845. 256 p.
4. [DAUKANTAS, Simonas]. *Abeciela lijtuviiū-kalnienū ir žiamajtiū kalbos*, Petropilie: Jsspausta pas K. Kraju, 1842. 80 p.
5. [DAUKANTAS, Simonas]. *Darbay senuju Lituwiiu yr Zemaycziu*. 1822. 885 p. Rankraštis, vadinamasis Jurgio Platerio nuorašas. VUB RS, F. 1–D104.
6. [DAUKANTAS, Simonas]. *ISTORYJE ZEMAYTYSZKA*. [1831–1834]. 551 lap. Rankraštis. Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštynas (toliau – *LLTI BR*), F. 1–SD–2.
7. [DAUKANTAS, Simonas]. *Marguminai* (įvairių išrašų ir pastabų įvairiomis kalbomis rinkinys). [1825–1842?]. 122 lap. Rankraštis. *LLTI BR*, F. 1–SD–27.
8. [DAUKANTAS, Simonas]. *Rubīnatio Peluzės Giuvenimas išzgölditas išz Teutonū kalbōs i Žámajtiū pagat 12-io is-paudīmo Ioach. Heinr: Campe*. [~1833–1834. Pateikimo cenzūrai metai 1846]. 397 p. Rankraštis. *LLTI BR*, F. 1–SD–24.
9. [DAUKANTAS, Simonas]. *Te tytuły ksiąg w tym Rejestrze spisanych znajdujące bez krzyżyków są darowane Panom Dowkontom Mitkajckim Pana Andrzeja Dowkonta synom w roku 1852 gim przezemnie Szymona Dowkonta*. [1952?]. 66 lap. Rankraštis. *LLTI BR*, F. 1–SD–33.
10. ECO, Umberto. *The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts*. Bloomington: Indiana University Press, 1984. 273 p. Prieiga per internetą: <<https://www.scribd.com/doc/48058153/Umberto-Eco-The-Role-of-the-Reader#scribd%20%2018–19>>.
11. GRIGAS, Kazys. *Simonas Daukantas – lietuvių tautosakos rinkėjas ir leidėjas*. Filologijos mokslų kandidato laipsnio disertacija. Disertacija paruošta Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Lietuvos kalbos ir literatūros institute. Mokslinis vadovas – Lietuvos TSR MA akademikas prof. J. Žiugžda. Vilnius, 1958. 260 p.
12. GRIGAS, K[azys]. Beletristinio ir mokslinio stiliaus pradai Daukanto „Būde“. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. Vilnius, 1993, t. 5, p. 133–141.
13. IVINSKIS, Zenonas. Simanas Daukantas ir jo palikimas Lietuvos istorijos srityje. *Aidai*. Mėnesinis kultūros žurnalas, 1964, nr. 9 (174), p. 385–395.
14. IVINSKIS, Zenonas. Ikišioliniai lietuvių kultūros istorijos tyrinėjimai. Bibliografiškai-kritiška apžvalga. *Aidai*: Mėnesinis kultūros žurnalas, 1960, nr. 1(126), p. 22–29.
15. JANULAITIS, Augustinas. *Simanas Daukantas: jo gyvenimas, darbai ir vargai (1793–1864)*. Vilnius: Martyno Kuktos spaustuvė, 1913. 47 p.
16. JURGUTIS, Vytautas. Sena korektūros klaida, *Tarp knygų*, 1991, nr. 7, p. 19–23.
17. KAUNAS, Domas. *Bibliotheca Georgii Comites de Plater. Jurgio Platerio biblioteka – Lietuvos knygos kultūros ir mokslo paminklas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012. 293 p. ISBN 978-609-459-081-8.
18. LABUTIS, Vitas. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Trečias pataisytas leidimas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002, d. 2, p. 392. ISBN 9986-19-327-3.
19. LEPNERIS, Teodoras. *Prūsų lietuvis*. Parengė Vilija Gerulaitienė. Vilnius: LII, 2011. 257 p.
20. MEDIŠAUSKIENĖ, Zita. Lietuvos vaizdi-

- niai XIX a. pirmojoje pusėje. Iš *Lietuvos erdvinės sampratos ilgajame XIX šimtetyje*. Straipsnių rinkinys. Sudarytojas Darius Staliūnas. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015, p. 83–138. ISBN 978-609-417-115-4.
21. MELNIKOVA, Irina. *Intertekstualumas: teorija ir praktika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003. 376 p.
22. PIVORAS, Saulius. „Vargo pelė“: Lietuvos nacionalinės istoriografijos pradininkas Simonas Daukantas. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. Simonas Daukantas, 1993, t. 5, p. 69–89.
23. PL – [LEPNER, Theodorus]. *Der Preussche Littauer oder Vorstellung der Nahmens=Herleitung, Kind=Tauften, Hochzeit, Leibes= und Gemueths=Befchaffenheit, Kleidung, Wohnung, Nahrung und Acker=Bau, Speise und Tranck, Sprachen, Gottes=Dienst, Begrabnisse und andere dergleichen Sachen der Littauer in Preussen kuerßlich zusammen getragen* von Theodoro Lepner, Erften Pfarrer der Deutschen und Littauischen Gemeinde GOTTes in Budwehten. Im Jahr nach des werthen Heylandes Geburt 1690. Danzig, bey Joh. Heinrich Ruedigern, 1744. 152 S.
24. PRAETORIUS, Matas. *Orbis Gothicus*, id est historica narratio omnium fere Gothici nominis populorum origines, sedes, linqvas, regimen, reges, mores, ritus, conversionem ad fidem exhibens– Accessit Mars Gothicus, id est tractatus historicus exhibens veterum Gothorum Militiam, arma, exercitationes. Qua simul victri-
- cem ultra Europæ Asiæque terminos in Africam armis, Gothiæ Sarmaticæ [...] opera et studio Matthæi Praetorii. Anno supremi gentium terrarumque principis M. DC. LXXXVIII. Typis monasterii Olivensis sacri ordinis Cisterciensis, imprimebat Joannes Jacobus Textor, factor. 1688. 121 p. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=pGcvR_bpq8AC&pg=P34&clpg=PP34&dq=praetorius+in+orbe+Gothicum&source=bl&cots=8LvPmVcxPH&sig=Qi9bj40EP6Sf59vtHJB8dp-5z34&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwjF9sykzMTcAhWJiKYKHbKHBNOQ6AEwD3oECAUQAQ#v=onepage&q=praetorius%20in%20orbe%20Gothicum&f=false>.
25. RHESA, [Martin, Ludwig]. Anmerkungen [...]. *Das Jahr in vier Gefängen*, ein Ländliches Epos aus dem Litthauischen des Christian Donaleitis, genannt Donalitiis, in gleichem Versmaaß ins Deutliche übertragen von D. L. J. Rhefa, Prof. d. Theol., Königsberg 1818, gedruckt in der Königl. Hartungfchen Hofbuchdruckerei, S. 135–162.
26. SUBAČIUS, Giedrius. *Simono Daukanto Rygos ortografija (1827–1834)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018. 466 p.
27. VOIGT, Johannes. *Geschichte Preußens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*. Band 1. Königsberg, 1827. 723 S. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=N9ItAAAAYAAJ&priintsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summ ary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.

CITATIONS FROM THEODOR LEPNER'S "PRŪSŲ LIETUVIS" IN
SIMONAS DAUKANTAS WORK "BŪDAS SENOVĖS LIETUVIŲ,
KALNĖNŲ IR ŽEMAIČIŲ"

Roma Bončkutė

Summary

This article analyses the citations from the ethnographic study "Der Preussche Littauer" (1744; later cited as PL) by the Prussian priest Theodor Lepner which appear in the work of Simonas Daukantas (1793–1864) "BUDA Senovės–Lėtuvių Kalnienų ir Žemaitiū Išraszė [...] Jokyb's Łaukyš" (later cited as "Būdas").

The object of this article is the 31 references to PL in S. Daukantas's "Būdas". Looking at the previous scholarly research on "Būdas" and its sources along with the subsequent questions they pose, this article formulates a goal to research the methods with which PL source citations were presented in *Būdas*. This goal was completed by setting and meeting the following tasks: 1) to determine the importance of PL as a source for S. Daukantas's research into the history of Lithuanian culture; 2) to exhibit S. Daukantas's use of citations instead of research into firsthand sources and 3) to discuss the reliability and fidelity with which these citations and references are presented. In order to analyze the text, this article employs the following methods: comparative analysis; textology; intertextuality.

By examining these citations and references, it was discovered that Daukantas encountered this text indirectly sometime between 1818 and 1825 when he was writing his first history "Darbay senuju Lituwju yr Zemaycziu" (around 1822–1825). This article determines that Daukantas found these quotations from Lepner's book in Martin L. Rhesa's addendum ("Anmerkungen") of "Das Jahr in vier Gefängen" (1818). Daukantas used this addendum to recite Lepner in his second historical work "Istorija Žemaitiška" (1831–1834). Later he found the fragments of Lepner's "Der Preufche Littauer" in one of his most important sources – Johannes Voigt's "Geschichte Preußens" (Bd. 1, 1827). Daukantas had used this book by Voigt to recite an older source several times before. This article demonstrates that Daukantas used Voigt's book to recite the fragments of Matthäus Prätorius's (c.1635–c.1704) „Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne“ manuscript. It somewhat changes the previous opinion about Daukantas's comprehensive historiographical knowledge, diminishing his image as a researcher familiar with many of the old or primary sources.

This article concludes that Daukantas read "Der Preufche Littauer" around 1836 or 1837 when he was already residing in Saint Petersburg.

The quotes from "Der Preufche Littauer" contained in Daukantas's *Būdas* are grouped according to the nature of their textual integration. "Būdas" contains 31 quotes and references from "Der Preufche Littauer". None of the citations from "Der Preufche Littauer" that Daukantas had used were distinguished with quotation marks or a different font, and they could only be recognized from their content. Quite often, Daukantas quotes "Der Preufche Littauer" in several sentences without marking the beginning of the quotation and giving the indication only at the end of the sentence using small letters with brackets, eg.: a), b), c), e), d). Daukantas quite accurately reproduces the text of "Der Preufche Littauer" and gives the exact reference only 17 times out of 31. 8 times his references are incorrect: both in terms of the content and the page numbers. 6 references contain accurate content cited from "Der Preufche Littauer" but give erroneous page and section numbers. Daukantas was the first of 19th century Lithuanian writers who had his unique writing style and historical perspective. This original prism determined the use of indirect citations of "Der Preufche Littauer". I determined that because no firsthand Lithuanian historical

sources existed Daukantas was forced to use foreign sources such as PL which marginalized Lithuanians as members of an ethnic minority and strange satyre-worthy objects thus requiring for him to engage in historical revisionism by factual reconstruction and reinterpretation from a Lithuanian perspective. He used these secondhand sources to deobjectify Lithuanians and make them into subjects and agents of their own history and destiny by describing their past and character through their eyes. This historical revisionism determined the way Daukantas cited and referenced T. Lepner's text as a source. Daukantas avoided marking citations in quotation marks since they would then have to be translated as close to the original as possible which would have impeded with his historical vision. To make his narration and perspective congruous with his values and style he edited not only the language of the citations from "Der Preufche Littauer" but also their content. Most of the information obtained from "Der Preufche Littauer" was paraphrased, processed, and rewritten in such a way as to incorporate the new text into Daukantas's own style and ideas. However, it may also be that Daukantas sometimes misquoted the text because he did not understand how the item described in German could look and how he should describe it in Lithuanian. Daukantas often sacrificed the fidelity to the text of "Der Preufche Littauer" in favour of emotional and expressive speech.

KEY WORDS: Simonas Daukantas, Teodorus Lepner, Martin Ludwig Rhesa, citations, quotes, references, text, intertextuality, history of Lithuanian culture, Prussian principality, historiography, historical revisionism.

Translated from the Lithuanian by *Ieva Poškutė*, BA (Hons)
in Film and Literature at University of Warwick

*Įteikta 2018 m. rugsėjo 5 d.
Priimta 2018 m. rugsėjo 11 d.*